

Briuselis, 2026 m. rugsėjo 23 d.
(OR. en)

13300/26

COPEN 337
JAI 1163
FREMP 291

PRIDEDAMAS PRANEŠIMAS

nuo:	Europos Komisijos generalinės sekretorės, kurios vardu pasirašo direktorė Martine DEPREZ
gavimo data:	2026 m. rugsėjo 23 d.
kam:	Europos Sąjungos Tarybos generalinei sekretorei Thérèse BLANCHET
Komisijos dok. Nr.:	COM(2026) 497 final
Dalykas:	KOMISIJOS ATASKAITA EUROPOS PARLAMENTUI IR TARYBAI dėl 2022 m. gruodžio 8 d. Komisijos rekomendacijos (ES) 2023/681 dėl įtariamųjų ir kaltinamųjų, kuriems taikomas kardomasis kalinimas, procesinių teisių ir dėl materialinių kalinimo sąlygų įgyvendinimo

Delegacijoms pridedamas dokumentas COM(2026) 497 final.

Priedama: COM(2026) 497 final

EUROPOS
KOMISIJA

Briuselis, 2026 09 23
COM(2026) 497 final

KOMISIJOS ATASKAITA EUROPOS PARLAMENTUI IR TARYBAI

dėl 2022 m. gruodžio 8 d. Komisijos rekomendacijos (ES) 2023/681 dėl įtariamųjų ir kaltinamųjų, kuriems taikomas kardomasis kalinimas, procesinių teisių ir dėl materialinių kalinimo sąlygų įgyvendinimo

Įvadas

2022 m. gruodžio 8 d. Komisija priėmė Komisijos rekomendaciją (ES) 2023/681 dėl įtariamųjų ir kaltinamųjų, kuriems taikomas kardomasis kalinimas, procesinių teisių ir dėl materialinių kalinimo sąlygų ⁽¹⁾ (toliau – Rekomendacija dėl kalinimo). Rekomendacija dėl kalinimo yra pirmasis ES aktas, kuriuo nustatomi kardomojo kalinimo ir materialinių kalinimo sąlygų standartai.

Rekomendacijos dėl kalinimo 87 punkte nustatyta, kad valstybės narės turėtų informuoti Komisiją, kokių veiksmų jos ėmėsi pagal tą rekomendaciją per 18 mėnesių nuo jos priėmimo. Remdamasi šia informacija, Komisija turėtų stebėti ir vertinti priemones, kurių ėmėsi valstybės narės, ir per 24 mėnesius nuo Rekomendacijos priėmimo pateikti ataskaitą Europos Parlamentui ir Tarybai.

Rekomendacijoje dėl kalinimo pabrėžiama, kad kardomasis kalinimas turi išlikti kraštutine priemone, taikoma tik tada, kai tai tikrai būtinai reikalinga ir kai nėra tinkamos alternatyvos. Be to, kalinimo sąlygos turi atitikti minimalius standartus, kad būtų apsaugotas žmogaus orumas ir užtikrintas įpareigojimų pagrindinių teisių srityje laikymasis. Šie principai ne tik patys savaime yra esminiai, bet ir sudaro tarpusavio pasitikėjimo, kuris yra būtinas sklandžiam teisminiam bendradarbiavimui ES viduje, pagrindą.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje nustatyta, kad kardomasis kalinimas turi būti laikomas išimtinė priemone ir kad kardomosios priemonės, nesusijusios su laisvės atėmimu, turėtų būti taikomos kuo plačiau. Pernelyg ilgi kardomojo kalinimo laikotarpiai yra žalingi asmeniui, o pernelyg ilgas kardomasis kalinimas konkrečioje valstybėje narėje gali pakenkti tarpusavio pasitikėjimui.

Pamatinis sprendimas 2009/829/TVR dėl Europos teisminės priežiūros orderio (ETPO) gali sumažinti kardomojo kalinimo atvejų skaičių ES, tačiau valstybės narės jį taiko labai ribotai.

Be to, tais atvejais, kai materialinės kalinimo sąlygos neatitinka sutartų standartų, pasekmės jaučiamos ne tik individualiu atveju. Prastos būklės gyvenamosios patalpos, perpildymas, negalėjimas naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis ir nepakankamos pažeidžiamų grupių apsaugos priemonės kelia didelį susirūpinimą pagal Pagrindinių teisių chartiją ir Europos žmogaus teisių konvenciją.

Šie trūkumai turi tiesioginę įtaką Europos arešto orderio (EAO) veikimui, nes vykdančiosios teisminės institucijos turi atsisakyti perduoti prašomą perduoti asmenį, jei jam kyla reali nežmoniško ar žeminančio elgesio rizika. Pastaraisiais metais teismai vis dažniau tikrino kalinimo sąlygas išduodančiojoje valstybėje narėje, todėl buvo delsiama vykdyti procedūras, keliami papildomi įrodinėjimo reikalavimai ir kai kuriais atvejais atsisakyta vykdyti EAO.

Iš turimų statistinių duomenų apie EAO ⁽²⁾ matyti, kad nuo 2016 m. beveik 586 atvejais valstybės narės atsisakė arba delsė vykdyti EAO dėl priežasčių, susijusių su realia pagrindinių teisių pažeidimo rizika ir netinkamomis materialinėmis kalinimo sąlygomis.

⁽¹⁾ 2022 m. gruodžio 8 d. Komisijos rekomendacija (ES) 2023/681 dėl įtariamųjų ir kaltinamųjų, kuriems taikomas kardomasis kalinimas, procesinių teisių ir dėl materialinių kalinimo sąlygų, C/2022/8987, (OL L 86, 2023 3 24, p. 44).

⁽²⁾ https://commission.europa.eu/publications/replies-questionnaire-quantitative-information-practical-operation-european-arrest-warrant_en?prefLang=lt.

Taip pat susiformavo praktika prašyti prašančiųjų teisminių institucijų patikinimų.

Tai rodo, kad kalinimo standartai atlieka pagrindinį vaidmenį išlaikant tarpusavio pasitikėjimą⁽³⁾. Abipusio pripažinimo principas grindžiamas prielaida, kad visos valstybės narės užtikrina lygiavertį ir tinkamą teisių apsaugos lygį. Jei ši prielaida paminama įrodant sisteminius kalinimo įstaigų trūkumus, kyla pavojus EAO mechanizmo veiksmingumui ir patikimumui. Tai griaua teisminių institucijų pasitikėjimą, daro poveikį bendradarbiavimui tarpvalstybinėse baudžiamosiose bylose ir užkrauna papildomą našta teismams, kurie kiekvienu konkrečiu atveju turi įvertinti, kaip laikomasi standartų.

Šiuo klausimu 2025 m. įvykusiuose Aukšto lygio forumo dėl baudžiamosios teisenos ateities posėdžiuose dėl galimų ES taisyklių dėl kardomojo kalinimo ir materialinių kalinimo sąlygų dalyvių nuomonė išsiskyrė. Viena grupė pabrėžė, kad kalinimo klausimai turėtų būti sprendžiami nacionaliniu lygmeniu, nes jie priklauso nacionalinei procesinei autonomijai, o kita grupė ragino imtis veiksmų ES lygmeniu, kad būtų parengti privalomi apsaugos standartai. Pirmoji grupė pareiškė palankiai žiūrinti į papildomas neprivalomas priemones, pavyzdžiui, projektų finansavimą, ir pabrėžė, kad dėmesį reikia sutelkti į Rekomendacijos dėl sulaikymo įgyvendinimą. Antroji grupė akcentavo tvirtus įrodymus, patvirtinančius valstybių narių kalinimo standartų trūkumus ir esamų prevencinių mechanizmų Europos Tarybos lygmeniu nepakankamumą.

⁽³⁾ ESTT sprendimai bylose *Aranyosi ir Căldăraru* (sujungtos bylos C-404/15 ir C-659/15 PPU), *ML* (C-220/18 PPU), *Dorobantu* (C-128/18) ir *Breian* (C-318/24) parodė, kaip materialinės sąlygos gali paveikti tarpusavio pasitikėjimą praktikoje.

Metodika

Šioje įgyvendinimo ataskaitoje nagrinėjama, kaip 27 valstybėse narėse taikomi ES standartai dėl procesinių teisių pritaikius kardomąjį kalinimą ir kaip užtikrinamos materialinės kalinimo sąlygos. Joje siekiama pateikti lyginamąją esamų teisinių sistemų ir praktikos apžvalgą, pabrėžiant pagrindines panašumų ir skirtumų sritis bei įgyvendinimo spragas.

Valstybės narės informavo Komisiją, kokių veiksmų ėmėsi pagal Rekomendaciją, per 24 mėnesius nuo jos priėmimo. Tuo tikslu 2024 m. buvo parengti klausimynai bendradarbiaujant su kalėjimų darbuotojais, teisėjais ir prokurorais, taip pat su Europos komiteto prieš kankinimą (CPT) ir ES pagrindinių teisių agentūros (FRA) atstovais.

Kalbant apie materialines kalinimo sąlygas, klausimyne daugiausia dėmesio skiriama praktiniam Rekomendacijoje dėl kalinimo nustatytų standartų įgyvendinimui. Informaciją apie šių materialinių kalinimo sąlygų standartų teisinį įgyvendinimą kiekvienoje valstybėje narėje jau galima rasti FRA Kalinimo už baudžiamuosius nusikaltimus duomenų bazėje, kuri buvo sukurta Komisijos prašymu ir yra viešai prieinama adresu <https://fra.europa.eu/en/databases/criminal-detention/>.

Klausimynas taip pat padėjo gauti informacijos apie tai, kaip valstybės narės įgyvendino procesines teises kardomojo kalinimo metu ir kaip jos praktiškai taikė kardomąjį kalinimą.

Klausimynai buvo pateikti 2024 m. liepos 24 d. per programą „EUSurvey“. Iki 2025 m. birželio mėn. Komisija gavo visų valstybių narių atsakymus.

Nors dalyvavo visų valstybių narių kalėjimų administracijos, ne visos atsakė į visus klausimyno klausimus. Be to, labai skiriasi duomenų rinkimo informacinės sistemos. Kai kurios valstybės narės turi pažangias centralizuotas duomenų bazines, kuriose galima stebėti užimtumo lygį, incidentus, kalinimą vienutėje, skundus, personalą ir dalyvavimą programoje. Kitos apskaitą veda decentralizuotai arba rankiniu būdu, todėl sunku agreguoti duomenis arba stebėti tendencijas.

Įvertinusi informaciją, Komisija nustatė, kad kai kurių valstybių narių pateikta informacija buvo neišsami, o kitos pateikė labai išsamius duomenis. Valstybių narių Komisijai pateiktų duomenų kiekis ir kokybė labai skyrėsi. Todėl esama rizikos priėti prie iškreiptų išvadų arba pateikti klaidinančią kalinimo situacijos atskirose valstybėse narėse vaizdą.

Dėl šios priežasties pirmiausia Komisija paskelbs šią ataskaitą, kurioje pateikiama bendra su procesinėmis teisėmis kardomojo kalinimo metu ir materialinėmis kalinimo sąlygomis susijusios padėties visoje ES apžvalga.

Antra, Komisija, glaudžiai bendradarbiaudama su Europos Taryba pagal vykdomą bendrą ES ir Europos Tarybos projektą⁽⁴⁾, rengia šalių informacijos apie materialines kalinimo sąlygas suvestines. Informacijos suvestinės taip pat galėtų tapti prieinama priemone, kurioje būtų aiškiai apžvelgiama kalinimo padėtis kiekvienoje valstybėje narėje, taip pat atliekant vertinimus pagal EAO.

⁽⁴⁾ <https://www.coe.int/en/web/implementation/european-npm-forum>.

Šios ataskaitos pridėtinė vertė – suteikti įžvalgų apie tai, kaip Rekomendacija dėl kalnimo taikoma visoje ES. Analize siekiama įvertinti atitiktį reikalavimas visose valstybėse narėse, taip pat nustatyti sisteminių trūkumų sritis, kurias reikėtų labiau suvienodinti. Šios ataskaitos išvadoje ne tik aprašomi trūkumai, bet ir pabrėžiami gerosios praktikos pavyzdžiai.

MINIMALŪS ĮTARIAMŲJŲ IR KALTINAMŲJŲ, KURIEMS TAIKOMAS KARDOMASIS KALINIMAS, PROCESINIŲ TEISIŲ STANDARTAI

1. Kardomasis kalinimas kaip krašutinė priemonė ir alternatyvos kalinimui

(14) Valstybės narės turėtų skirti kardomąjį kalinimą kaip krašutinę priemonę tik tada, kai tai būtina reikalinga, atsižvelgdamos į konkrečias kiekvieno atvejo aplinkybes. Kai galima, valstybės narės tuo tikslu turėtų taikyti alternatyvias priemones.

(15) Valstybės narės turėtų laikytis prezumpcijos, pagal kurią pirmenybė būtų teikiama paleidimui į laisvę. Valstybės narės turėtų reikalauti, kad kompetentingos nacionalinės institucijos prisiimtų kardomojo kalinimo būtinybės įrodinėjimo pareigą.

(16) Tam, kad kardomuoju kalinimu nebūtų naudojamas netinkamai, valstybės narės turėtų numatyti kuo daugiau alternatyvių priemonių, pavyzdžiui, alternatyvias priemones, nurodytas Pamatiniame sprendime 2009/829/TVR dėl tarpusavio pripažinimo principo taikymo sprendimams dėl kardomųjų priemonių Europos Sąjungos valstybėse narėse kaip alternatyvos kardomajam kalinimui.

(17) Tokios priemonės galėtų būti: a) įpareigojimas atvykti į teisminę instituciją, jeigu ir kai to bus pareikalauta, netrukdyti vykdyti teisingumo, nesimti tam tikrų veiksmų, įskaitant veiksmus, susijusius su profesija arba tam tikrais darbo santykiais; b) reikalavimai kasdien arba periodiškai užsiregistruoti teisminėje institucijoje, policijoje ar kitoje institucijoje; c) reikalavimai sutikti su teisminės institucijos paskirtos tarnybos vykdomu stebėjimu; d) reikalavimai sutikti su elektroniniu stebėjimu; e) reikalavimai gyventi nurodytu adresu, nustatius sąlygas dėl to, kiek valandų turi būti ten praleista, arba tokių sąlygų nenustatius; f) reikalavimai neišvykti arba be leidimo nesilankyti vietose ar rajonuose; g) reikalavimai be leidimo nesusitikti su nurodytais asmenimis; h) reikalavimai atiduoti pasą ar kitus tapatybės dokumentus ir i) reikalavimai suteikti arba užtikrinti finansines ir kitokios formos garantijas būsimam teismo procesui vykdyti.

(18) Valstybės narės taip pat turėtų reikalauti, kad tais atvejais, kai asmuo paleidžiamas į laisvę už finansinį užstatą, užstato suma būtų proporcinga įtariamojo arba kaltinamojo ištekliams.

Pagal daugumą teisinių sistemų laisvės atėmimas prieš priimant apkaltinamąjį nuosprendį leidžiamas, kai tai būtina, proporcinga ir kai kalinimo negalima pakeisti mažiau ribojančia priemone. Kai kuriose valstybėse narėse šis reikalavimas aiškiai išdėstytas teisės aktuose, o kitose jis įgyvendinamas remiantis teismų jurisprudencija ir nuoseklia teismų praktika. Net jei šis principas nėra aiškiai kodifikuotas, teismai atlieka proporcingumo vertinimus, dėl kurių kalinimas faktiškai taikomas tik išimtiniais atvejais. Nė viena valstybė narė nesuteikia įgaliojimų automatiškai taikyti kardomąjį kalinimą už bet kokios kategorijos nusikalstamas veikas ar bet kokiam įtariamam pažeidėjui. Keliose sistemose dėl sunkių nusikaltimų gali

atsirasti nugincijamųjų prezumpcijų, pagal kurias pirmenybė teikiama kalinimui, tačiau teisėjai vis tiek turi atlikti individualų būtinumu ir proporcingumu grindžiamą vertinimą.

Visose valstybėse narėse teisminės institucijos yra atsakingos už sprendimo dėl įkalinimo priėmimą ir turi pateikti motyvuotą sprendimą, kuriame būtų nurodyta, kodėl alternatyviomis priemonėmis negalima pasiekti numatytų tikslų.

Visos valstybės narės siūlo alternatyvas kardomajam kalinimui, nors jų struktūra ir prieinamumas skiriasi. Bendros priemonės apima įpareigojimus užsiregistruoti valdžios institucijose, kontaktų ar judėjimo apribojimus, gyvenamosios vietos reikalavimus, draudimus keliauti, kelionės dokumentų perdavimą, finansines garantijas ir įvairių formų elektroninį stebėjimą arba prižiūrimą paleidimą. Kai kuriose sistemose pateikiamas nebaigtinis alternatyvų sąrašas, pagal kurį teismai gali pritaikyti sąlygas prie kaltinamojo asmeninių aplinkybių. Kitos sistemos turi griežtesnius ribojamuosius sąrašus, tačiau kiekvienu konkrečiu atveju vis tiek taiko alternatyvas, visų pirma tais atvejais, kai riziką galima pakankamai sumažinti asmens neįkalinus.

Elektroninis stebėjimas yra prieinamas daugumoje valstybių narių, tačiau dėl techninių apribojimų, darbuotojų trūkumo ar reikalavimų, pavyzdžiui, dėl stabilaus būsto, jis tebėra naudojamas nevienodai. Kai kurios valstybės narės elektroninį stebėjimą naudoja plačiai, o kitos jį taiko tik aplinkybėmis po apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo arba apskritai jį taiko retai. Paleidimas už užstatą ir toliau naudojamas visose valstybėse narėse, tačiau jis gali būti įvairių formų. Kai kuriose valstybėse narėse paleidimas už užstatą iš esmės naudojamas kaip garantija, kad kaltinamasis pasirodys teisme arba laikysis sąlyginio paleidimo taisyklių, o kitose jis veikia kaip pagrindinė paleidimo procedūros dalis ir yra grindžiamas konstitucinėmis apsaugos priemonėmis. Skiriasi tai, ar teismai privalo savo iniciatyva siūlyti paleisti už užstatą, kaip teismai nustato, ar suma yra proporcinga įtariamojo finansiniams ištekliams, ir ar įtariamasis gali sumokėti užstatą dalimis. Daugelis valstybių narių retai naudoja paleidimas už užstatą ir vietoje to pirmenybę teikia įpareigojimams užsiregistruoti įstaigose arba judėjimo apribojimams.

Skiriasi ir alternatyvų priežiūros mechanizmai. Probacijos tarnybos atlieka svarbų vaidmenį daugelyje valstybių narių, teikdamos stebėsenos, atitikties patikras ir ikiteismines ataskaitas, kurios padeda teismams nustatyti tinkamas sąlygas. Kitose sistemose tokiomis ataskaitomis nesinaudojama, nebent nagrinėjant sudėtingas bylas arba svarstant galimybę vykdyti elektroninį stebėjimą. Bendros kliūtys, trukdančios taikyti alternatyvas ikiteisminiame etape, yra nestabilus būstas, riboti socialiniai ar šeimos ryšiai, nepakankami priežiūros ištekliai ir administracinis vėlavimas dėl darbuotojų trūkumo.

ETPO (Pamatinis sprendimas 2009/829/TVR), skirtas palengvinti tarpvalstybinį ikiteisminių alternatyvų pripažinimą, tebenaudojamas retai. Nors beveik visos valstybės narės perkėlė šią priemonę į nacionalinę teisę, jos praktinis taikymas tebėra ribotas dėl administracinio sudėtingumo, menko specialistų informuotumo ir susirūpinimo dėl įvykdytinumo.

Pažeidžiamiesiems asmenims paprastai netaikomi atskiri teisiniai režimai, tačiau teismai, priimdami sprendimą dėl kalinimo ar alternatyvų, privalo atsižvelgti į individualias aplinkybes, pavyzdžiui, negalią, amžių, nėštumą, ligą ar socialinę marginalizaciją. Kai kurios valstybės narės turi aiškias teisės aktų nuostatas, kuriomis skatinamos su laisvės atėmimu nesusijusios priemonės su pažeidžiamais asmenimis susijusiais atvejais.

Bendros tendencijos

Apskritai įžvelgiamos trys bendros tendencijos valstybėse narėse:

- sistemos, kuriose griežtos teisinės apsaugos priemonės derinamos su reguliariu kardomojo kalinimo alternatyvų naudojimu ir gerai išvystytomis priežiūros struktūromis;
- sistemos, kurios veikia pagal išsamias teisines sistemas, kurios dėl išteklių ar techninių apribojimų įgyvendinamos nenuosekliai;
- sistemos, kuriose kardomajam kalinimui alternatyvios priemonės taikomos, tačiau tai daroma retai, o iš to išplaukianti teismo veiksmų laisvė dažnai lemia pernelyg dažną kardomojo kalinimo taikymą.

Dauguma valstybių narių teisės aktuose arba teismų praktikoje kaip kraštutinę priemonę įtvirtina kalinimo principą ir numato alternatyvas, pavyzdžiui, pareigą užsiregistruoti, paleidimą už užstatą, elektroninį stebėjimą arba judėjimo apribojimus. Tačiau praktinis tokių priemonių taikymas ikiteisminiame etape labai skiriasi: tam tikrais atvejais kliūtimis tampa techniniai apribojimai ir pasitikėjimo ar išteklių trūkumas. ETPO taip pat tebenaudojamas ribotai. Kai kurios valstybės narės vis dar taiko privalomą kardomąjį kalinimą už tam tikras nusikalstamas veikas, nors tai daroma retai.

2. Pagrįstas įtarimas ir kardomojo kalinimo pagrindai

(19) Valstybės narės kardomąjį kalinimą turėtų skirti tik tada, jei, atidžiai įvertinusios konkretų atvejį, pagrįstai įtaria, kad įtariamasis padarė atitinkamą nusikalstamą veiką, ir tik tada, jei yra šie teisiniai kardomojo kalinimo pagrindai: a) pasislėpimo pavojus; b) nusikalstamos veikos pasikartojimo pavojus; c) pavojus, kad įtariamasis ar kaltinamasis trukdys teisingumui arba d) grėsmės viešajai tvarkai pavojus.

(20) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad, vertinant bet kurį pavojų, būtų remiamasi konkrečiomis atitinkamo atvejo aplinkybėmis, o ypač būtų atsižvelgiama į: a) įtariamąs nusikalstamos veikos pobūdį ir sunkumą; b) bausmę, kuri greičiausiai būtų skirta, jei būtų priimtas apkaltinamasis nuosprendis; c) įtariamojo amžių, sveikatą, charakterį, ankstesnį teistumą, asmenines ir socialines aplinkybes, ypač ryšius bendruomenėje, ir d) įtariamojo elgesį, ypač tai, kaip jis vykdė bet kuriuos jiems nustatytus įpareigojimus per ankstesnius baudžiamuosius procesus. To, kad įtariamasis nėra valstybės, kurioje įtariama nusikalstama veika, pilietis arba neturi sąsajų su ta valstybe, savaime nepakanka padaryti išvadai, kad kyla pabėgimo pavojus.

(21) Valstybės narės yra skatinamos kardomąjį kalinimą skirti tik už nusikalstamas veikas, už kurias baudžiama ne trumpesne kaip 1 metų laisvės atėmimo bausme.

Kardomasis kalinimas turi apimti du suminio poveikio aspektus visose valstybėse narėse, t. y. pakankamai nustatytą įtarimų dėl nusikalstamos veikos padarymo lygį ir konkrečius teisės aktuose nustatytus pagrindus, įrodančius, kad kalinimas yra būtinas. Nors valstybėse narėse vartojami skirtingi terminai (nuo „pagrįsto įtarimo“ iki „rimtų požymių“ arba „galimos priežasties“), taikomas panašus pagrindinis įrodymų standartas. Taigi įtarimas turi būti pagrįstas objektyviais įrodymais, viršesniais už paprastą spekuliaciją, tačiau nesiekiančiais apkaltinamajam nuosprendžiui priimti reikalaujamo įrodymų lygio.

Teismų privaloma taikyti įrodinėjimo riba yra tarp paprasto policijos įtarimo ir teismo proceso metu taikomo standarto. Teisminės institucijos turi įsitikinti, kad yra konkrečių ir patikrinamų požymių, siejančių kaltinamąjį su inkriminuojamu nusikalstamu elgesiu. Kai kurios valstybės narės taiko palyginti aukštą įrodymų kartelę, reikalaujančią aiškių faktinių elementų, kitos remiasi vidaus teismų apkaltinamaisiais nuosprendžiais, atitinkančiais Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką. Kai kuriose sistemose kardomasis kalinimas gali būti skiriamas tik tada, kai pareiškiami oficialūs kaltinimai, o kitose sistemose leidžiama taikyti trumpalaikį kardomąjį kalinimą, kai kyla įtarimų.

Skirtumai ryškūs kalbant ir apie minimalios bausmės ribas. Kai kurios valstybės narės kardomąjį kalinimą taiko tik nusikalstamosioms veikoms, už kurias skiriamos didesnės nei nustatyto lygio bausmės, o kitos valstybės narės teisės aktais nenustato minimalios bausmės, tačiau vis tiek praktikoje taiko proporcingumo principus.

Pripažinti kalinimo pagrindai yra labai suderinti. Visos sistemos leidžia įkalinti atsižvelgiant į pabėgimo pavojų, trukdymo tyrimui riziką ir pakartotinio nusikaltimo riziką. Kai kuriose iš jų taip pat remiamasi grėsme viešajai tvarkai ar saugumui. Teismai riziką vertina visapusiškai įvertindami kaltinamojo asmenines aplinkybes, įskaitant gyvenamąją vietą, darbą, socialinius ryšius, pilietybę, ankstesnį elgesį ir nusikalstamos veikos sunkumą. Nuolatinės gyvenamosios vietos neturėjimas plačiai laikomas sunkinančia aplinkybe, nors gyvenimą kitose ES šalyse valstybės narės vertina skirtingai – kai kurios iš jų, vadovaudamosi abipusio pasitikėjimo principais, tokį ryšį su ES laiko riziką mažinančiu veiksnium.

Rizikos vertinimai kiekvienu atveju atliekami atskirai. Teisėjai tiria nusikalstamos veikos sunkumą, galimą bausmę, įtariamojo bendruomeninius ryšius, teistumą ir jo elgesį ikiteisminio tyrimo metu. Kol kas nė viena valstybė narė rizikos vertinimui nenaudoja automatizuotų ar algoritminių priemonių, sprendimai tebėra visiškai teisiniai ir priimami veikiant savo nuožiūra.

Vertinant ikiteisminio kalinimo būtinumą paprastai įtakos turi sveikatos būklė, amžius ir negalia. Kai kuriose jurisdikcijose leidžiama paleisti arba skirti namų areštą dėl medicininių ar humanitarinių priežasčių, o kitose asmenims, turintiems priklausomybės nuo medžiagų ar psichikos sveikatos poreikių, dar ikiteisminio tyrimo etape siūlomos alternatyvios gydymo priemonės. Tačiau kitose valstybėse narėse tai neįmanoma dėl nekaltumo prezumpcijos. Pažeidžiamumo aspektai gali pateisinti mažiau intervencines priemones arba tam tikrais atvejais iš karto uždrausti kalinti.

Bendros tendencijos

Visose valstybėse narėse teismai, nustatydami, ar kardomasis kalinimas yra pagrįstas, remiasi įrodymų ribos ir rizika grindžiamo pagrindimo deriniu. Tačiau riba tarp kardomojo kalinimo skyrimo ir neskystimo, pavyzdžiui, kai esama „pagrįsto įtarimo“ arba „rimtų kaltės požymių“,

valstybėse narėse apibrėžiama skirtingai. Teismų veiksmų laisvė yra esminis elementas visose valstybėse narėse ir jokioje sistemoje nenaudojamos automatizuotos priemonės. Daugelyje valstybių narių atsižvelgiama į pažeidžiamumo aspektus.

3. Sprendimų dėl kardomojo kalinimo motyvavimas

(22) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad kiekvienas teisminės institucijos sprendimas skirti kardomąjį kalinimą, pratęsti kardomąjį kalinimą arba skirti alternatyvias priemones būtų tinkamai motyvuotas, pagrįstas ir priimtas remiantis konkrečiomis įtariamojo ar kaltinamojo aplinkybėmis, pateisinančiomis jų įkalinimą. Asmeniui, dėl kurio priimamas toks sprendimas, turėtų būti pateikta sprendimo kopija, o sprendime taip pat turėtų būti nurodyta, dėl kokių motyvų pripažinta, kad kardomajam kalinimui alternatyvių priemonių

Teisminis pagrindimas yra pagrindinė apsaugos priemonė, kuria užtikrinamas skaidrumas, sąžiningumas ir teisėtumas skiriant ir tęsiant kardomąjį kalinimą. Visos valstybės narės reikalauja, kad teismai priimtų motyvuotus sprendimus, kuriuose būtų išsamiai išdėstyti faktiniai ir teisiniai sulaikymo motyvai, paaiškinta, kodėl alternatyvos yra netinkamos, ir įrodyta, kad tolesnis sulaikymas tebėra būtinas ir proporcingas.

Sprendime dėl įkalinimo turi būti nurodytas kaltinamasis, nusikalstamos veikos, kuriomis jis įtariamas, nurodytos atitinkamos nuostatos, išdėstyti sulaikymo motyvai ir faktinis pagrindas, kuriuo grindžiamas tiek įtarimas, tiek būtinumas.

Daugelis valstybių narių nustato griežtus rašytinių sprendimų priėmimo terminus – nuo nedelsiant iki per 24 arba 48 valandas pateikiamo sprendimo. Rašytinis pagrindimas yra būtinas apeliaciniam skundui pateikti, o jo nepateikus nutartis paprastai tampa negaliojanti.

Teismai turėtų pateikti individualizuotą pagrindimą, užuot naudojęsi šabloninėmis ar standartizuotomis formuluotėmis, nors kai kuriose valstybėse narėse tokios formuluotės tebėra naudojamos. Teisminės institucijos turi išnagrinėti asmenines aplinkybes ir įrodyti, kodėl konkrečiu atveju kalinimas yra būtinas. Proporcingumo vertinimai, pagal kuriuos būtina aiškiai pasverti viešojo intereso ir asmens laisvės interesus, oficialiai įtvirtinti keliose valstybėse narėse. Kitose sistemose panašioms įpareigojimams nustatyti remiamasi teismų praktika.

Visose valstybėse narėse reikalaujama, kad teismai prieš duodami įsakymą įkalinti pagrįstų, kodėl atmetamos alternatyvos kardomajam kalinimui. Prie bendrų priežasčių priskiriamas nusikalstamos veikos sunkumas, ankstesnis sąlygų nesilaikymas, nuolatinės gyvenamosios vietos neturėjimas arba didelė pakartotinio nusikaltimo rizika. Valstybių narių, kuriose taikomi ne tokie griežti formalieji reikalavimai, teismai vis tiek gali netiesiogiai svarstyti alternatyvas.

Apie sprendimus kaltinamajam turi būti pranešama nedelsiant, o prireikus sprendimai išverčiami. Kai kuriose valstybėse narėse priimami žodiniai sprendimai vėliau pateikiant rašytinės kopijas, o kitose rašytiniai dokumentai įteikiami nedelsiant.

Bendros tendencijos

Nors daugumoje valstybių narių reikalaujama, kad teisėjai, skirdami kardomąjį kalinimą, priimtų individualizuotus ir motyvuotus sprendimus, tokie teisiniai motyvai gali būti įvairių formų, o kai kurios valstybės narės remiasi standartinėmis formuluotėmis ar šablonais. Dauguma valstybių narių taip pat nustato griežtus rašytinių sprendimų priėmimo terminus. Įpareigojimas apsvarstyti ir atmesti alternatyvas praktiškai egzistuoja visose valstybėse narėse, net jei ir ne taip formaliai.

4. Periodinė kardomojo kalinimo peržiūra

(23) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad teisminė institucija periodiškai peržiūrėtų, ar pagrindai, kuriais remiantis įtariamajam ar kaltinamajam yra taikomas kardomasis kalinimas, tebegalioja. Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad asmens kalinimo pagrindams išnykus, įtariamasis ar kaltinamasis būtų nepagrįstai nedelsiant išleistas į laisvę.

(24) Valstybės narės turėtų leisti, kad sprendimų dėl kardomojo kalinimo periodinė peržiūra būtų inicijuojama atsakovo prašymu arba ex officio, teisminės institucijos iniciatyva.

(25) Valstybės narės iš esmės turėtų užtikrinti, kad peržiūros būtų atliekamos ne rečiau kaip kas 1 mėnesį, išskyrus tuos atvejus, kai įtariamasis ar kaltinamasis turi teisę bet kuriuo metu pateikti prašymą dėl išleidimo į laisvę ir į tai, kad sprendimas dėl jo prašymo būtų priimtas nedelsiant.

Reguliari kardomojo kalinimo teisminė peržiūra yra pagrindinė apsaugos priemonė visose valstybėse narėse, užtikrinanti, kad laisvės atėmimas išliktų pagrįstas viso proceso metu. Visos valstybės narės yra nustatčiusios kalinimo pakartotinio vertinimo mechanizmus, nors jų struktūra, dažnumas ir procedūrinės detalės gerokai skiriasi. Peržiūros gali būti atliekamos teisės aktuose nustatytais intervalais, pagrindiniais proceso etapais arba gynybos ar prokuratūros prašymu.

Valstybėse narėse, kuriose peržiūros atliekamos nustatytais intervalais, teismai pakartotinai vertina kalinimą kas kelias savaites ar mėnesius. Tokiomis dažnai ir pagal tvarkaraštį atliekamomis peržiūromis užtikrinama, kad teisėjai įvertintų, ar tebegalioja kalinimo pagrindai, ar įtarimas tebėra pakankamai pagrįstas ir ar kardomąjį kalinimą galima pakeisti alternatyviomis priemonėmis. Kitose sistemose peržiūra yra susieta su procesiniais etapais, pavyzdžiui, tyrimo veiksmų užbaigimu arba bylos perdavimu bylą nagrinėjantiems teismams. Trečiojoje grupėje šalių daugiausia atliekamos gynybos inicijuotos peržiūros, nors teismai vis vien turi įgaliojimus savo iniciatyva peržiūrėti kalinimą.

Kaltinamajam ir gynėjui paprastai leidžiama dalyvauti peržiūros procedūrose. Daugelyje valstybių narių reikalaujama surengti žodinį bylos nagrinėjimą, kai kaltinamieji pristatomi teisėjui, o kitose, atliekant įprastas peržiūras, leidžiama taikyti rašytines procedūras. Žodiniame bylos nagrinėjime paprastai dalyvauja prokuratūra ir leidžiama pateikti gynybos argumentus, pristatyti įrodymus ir pateikti prašymus paleisti į laisvę. Prireikus paprastai teikiamos vertimo žodžiu ir raštu paslaugos.

Daugelyje valstybių narių teisėjai, pakartotinai vertinantys kalinimą, turi iš naujo išnagrinėti tai, ar įtarimas pagrįstas įrodymais, rizikos veiksnių svarbą ir galią, taip pat tolesnio kardomojo kalinimo proporcingumą atsižvelgiant į praėjusį laiką. Teismai taip pat paprastai turi apsvarstyti, ar bylos aplinkybės, pavyzdžiui, sumažėjęs pabėgimo pavojus, tyrimo veiksmų užbaigimas arba pagerėjusios asmeninės aplinkybės, pateisina kardomojo kalinimo pakeitimą mažiau intervencinėmis alternatyviomis priemonėmis. Kai kurios valstybės narės reikalauja, kad kiekvienos peržiūros metu būtų aiškiai analizuojami aplinkybių pokyčiai.

Visose valstybėse narėse įprasta laiku pranešti apie sprendimus dėl peržiūros. Paprastai pranešimai kaltinamajam, gynėjui ir atitinkamoms institucijoms pateikiami raštu. Kai kuriose valstybėse narėse veikia automatizuotos arba centralizuotos komunikacijos sistemos, kuriomis apie sprendimus ir teismo posėdžių datas pranešama nedelsiant.

Ilgėjant kalinimo trukmei, daugelyje sistemų suintensyvėja teisminė kontrolė. Gali būti reikalaujama, kad aukštesnieji teismai peržiūrėtų pratęstą kalinimą, arba pasibaigus tam tikriems laikotarpiais gali būti taikomos specialios priežiūros procedūros.

Bendros tendencijos

Daugumoje valstybių narių reikalaujama, kad kardomojo kalinimo teisminė peržiūra būtų atliekama reguliariai ir dažnu atveju nustatytais intervalais. Vis dėlto šių peržiūrų laikas, dažnumas ir išsamumas labai skiriasi. Daugelyje valstybių narių peržiūros atliekamos taikant rašytinę procedūrą.

5. Įtariamojo ar kaltinamojo išklausymas

(26) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad įtariamasis ar kaltinamasis asmeniškai arba per teisinį atstovą būtų išklausytas kompetentingoje teisminėje institucijoje, priimančioje sprendimą dėl kardomojo kalinimo, surengus žodinį bylos nagrinėjimą pagal rungimosi principą. Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad sprendimai dėl kardomojo kalinimo būtų priimti nepagrįstai nedelsiant.

(27) Valstybės narės turėtų ginti įtariamojo ar kaltinamojo teisę į tai, kad teismo procesas būtų surengtas per protingą laiką. Valstybės narės ypač turėtų užtikrinti, kad bylos, kuriose skirtas kardomasis kalinimas, būtų nagrinėjamos skubos tvarka ir su deramu stropumu.

Teisė būti išklausytam prieš priimant bet kokią sprendimą dėl kardomojo kalinimo skyrimo ar pratęsimo užtikrinama visose valstybėse narėse. Visos valstybės narės reikalauja, kad asmenys, iš kurių atimta laisvė, būtų nedelsiant pristatyti teisminei institucijai ir jiems būtų suteikta galimybė asmeniškai arba per gynėją pareikšti savo nuomonę.

Teisės aktuose nustatyti terminai, per kuriuos kaliniai turi būti pristatyti į teismą, paprastai yra griežti ir dažniausiai svyruoja nuo 24 iki 48 valandų. Kelios valstybės narės išimtiniais atvejais leidžia nustatyti iki 72 valandų arba 96 valandų trukmės laikotarpius, tačiau tokia apimtimi

terminai pratęsimi retai. Teismo posėdžiai turi būti rengiami nedelsiant, o jei nesilaikoma teisės aktuose nustatytų terminų, asmuo dažnai paleidžiamas automatiškai.

Visose valstybėse narėse kalinimo bylos nagrinėjamos žodžiu ir grindžiamos rungimosi principu. Teismo posėdžiuose dalyvauja gynėjas, o atitinkamais atvejais ir prokuroras. Gynyba dažniausiai yra privaloma, o procesas negali būti teisėtai tęsiamas nedalyvaujant advokatui. Konfidencialus kaltinamojo ir jo gynėjo bendravimas saugomas kaip vienas iš pagrindinių teisingo proceso elementų.

Kaltinamasis turėtų asmeniškai dalyvauti pirmajame posėdyje dėl kalinimo. Vėlesni posėdžiai gali būti rengiami vaizdo konferencijos priemonėmis, nors valstybių narių įstatymai dėl to, ar tam reikalingas kaltinamojo sutikimas, skiriasi. Kai kuriose valstybėse narėse draudžiama dalyvauti pradiniuose teismo posėdžiuose nuotoliniu būdu, siekiant užtikrinti, kad teisėjai galėtų įvertinti asmenį tiesiogiai prieš skirdami kardomąjį kalinimą.

Galimybė susipažinti su bylos medžiaga yra labai svarbi veiksmingam dalyvavimui. Daugelyje sistemų suteikiama galimybė nedelsiant susipažinti su atitinkamais įrodymais, kai prašoma skirti kardomąjį kalinimą, o kitose sistemose nustatyti griežti informacijos atskleidimo terminai prieš teismo posėdį.

Teismo posėdžiai oficialiai dokumentuojami. Visose valstybėse narėse reikalaujama rašytinių protokolų, o garso ir vaizdo įrašai tampa vis dažnesnė praktika. Teismo posėdžių trukmė skiriasi: kai kuriose valstybėse narėse rengiami trumpi, tiksliniai posėdžiai, trunkantys tik apie 15 minučių, o nagrinėjant sudėtingas arba kelis asmenis apimančias bylas posėdžiai gali trukti gerokai ilgiau, net iki kelių valandų. Sprendimai dažniausiai priimami iš karto arba netrukus po posėdžio.

Kai kurios valstybės narės taiko labai struktūrizuotas ir formalizuotas bylos nagrinėjimo procedūras, kuriose nustatyti išsamūs teisiniai laiko, dokumentų ir įrodinėjimo teisių reikalavimai. Kitos valstybės narės laikosi lankstesnio požiūrio. Praktikoje vaizdo konferencijos priemonės naudojamos gana nevienodai dėl besiskiriančios technologinės infrastruktūros, teisinės kultūros ir požiūrio į kaltinamojo fizinio dalyvavimo būtinumą.

Bendros tendencijos

Nors iš lyginamosios analizės matyti, kad valstybės narės paprastai užtikrina įtariamųjų teisę būti išklausytiems prieš priimant sprendimą dėl kardomojo kalinimo, galimybės susipažinti su bylos medžiaga ir bendravimo su gynėju teisės skiriasi. Vaizdo konferencijų praktika valstybėse narėse labai skiriasi.

6. Veiksmingos teisių gynimo priemonės ir teisė pateikti skundą

(28) Valstybės narės turėtų garantuoti, kad įtariamieji arba kaltinamieji, iš kurių atimta laisvė, galėtų kreiptis į teismą, kuris yra kompetentingas nagrinėti jų kalinimo teisėtumą, ir, jei tai tikslinga, priimti sprendimą dėl tų asmenų išleidimo į laisvę.

(29) Įtariamiesiems arba kaltinamiesiems, kurių atžvilgiu priimtas sprendimas dėl kardomojo kalinimo, valstybės narės turėtų suteikti teisę jį apskųsti ir turėtų informuoti

Galimybė ginčyti kardomąjį kalinimą yra pagrindinė apsaugos priemonė, įtvirtinta visose nacionalinėse sistemose. Valstybės narės numato keletą būdų sprendimams dėl įkalinimo užginčyti, užtikrindamos, kad asmenys turėtų veiksmingą teisę kreiptis į teismą.

Paprastai galima pasinaudoti trimis pagrindinėmis teisių gynimo priemonėmis. Pirmoji yra įprastas skundas dėl sprendimo skirti ar pratęsti kardomąjį kalinimą. Tokius skundus paprastai peržiūri aukštesnės instancijos teismai ir sprendimai dėl jų priimami per nustatytą terminą, kad būtų išvengta nepagrįsto kardomojo kalinimo pratęsimo. Antroji teisių gynimo priemonė – prašymai paleisti į laisvę arba kardomąjį kalinimą pakeisti švelnesnėmis ribojamosiomis priemonėmis. Paprastai juos galima pateikti bet kuriuo proceso metu. Trečioji teisių gynimo priemonė yra *habeas corpus* – sulaikymo teisėtumo kontrolės procedūra, leidžianti kaliniams ginčyti jų kalinimo teisėtumą.

Asmenys turi būti informuojami apie jų teises apskūsti kalinimą tuo metu, kai priimamas sprendimas. Rašytiniuose sprendimuose dažnai pateikiama aiški informacija apie teises pateikti skundą. Vertimo žodžiu ir raštu paslaugomis užtikrinama, kad, nepaisant kalbos barjero, kaltinamieji suprastų prieinamas teisių gynimo priemones.

Apeliaciniais skundais sprendimo dėl kardomojo kalinimo vykdymas paprastai nesustabdomas, tačiau teismai sprendimą dėl jų turi priimti skubos tvarka. Sprendimų priėmimo terminai valstybėse narėse įvairuoja nuo 24 valandų iki kelių dienų ar savaitės laikotarpių arba tokie terminai nėra nustatyti visai. Tačiau valstybėse narėse, kuriose nėra teisės aktais nustatyto termino, teismai pirmenybę teikia skundams prieš kardomąjį kalinimą, kad būtų užkirstas kelias nepagrįstam suėmimo pratęsimui.

Peržiūrintys teismai įvertina ir teisėtumą, ir proporcingumą. Jie vertina, ar įtarimai ir pavojaus pagrindai tebėra pagrįsti ir ar būtų galima pavojų pakankamai sumažinti alternatyvomis kardomajam kalinimui. Jeigu kardomojo kalinimo pagrindas nustoja galiojęs, teismai privalo įsakyti paleisti kalintį asmenį. Kai kurios valstybės narės turi paspartintas teisminės peržiūros procedūras (pvz., *référé-liberté*), specialiai skirtas skubiems atvejams.

Nors specialius mechanizmus pažeidžiamiesiems kaliniams numato nedaugelis valstybių narių, tokiais atvejais taip pat taikoma bendra teisminė peržiūra ir apeliacinės procedūros. Teisinė pagalba yra plačiai prieinama, o atstovavimas dažnai yra privalomas, taip užtikrinant veiksmingą galimybę pasinaudoti teisių gynimo priemonėmis.

Bendros tendencijos

Visos valstybės narės pripažįsta teisę apskūsti sprendimus dėl kardomojo kalinimo, nors terminai ir pranešimo praktika skiriasi. Kai kuriose iš jų nustatyti ne ilgesni kaip 24 valandų terminai, o tai kelia susirūpinimą dėl galimybės veiksmingai pasinaudoti teisių gynimo priemonėmis.

7. Kardomojo kalinimo trukmė

(30) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad kardomojo kalinimo trukmė neviršytų bausmės, kuri gali būti skirta už atitinkamą nusikalstamą veiką ir nebūtų tai bausmei neproporcinga.

(31) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad skirto kardomojo kalinimo trukmė nepažeistų sulaikyto asmens teisės į tai, kad jo teismas būtų surengtas per protingą laikotarpį.

(32) Bylas dėl asmenų, kuriems taikomas kardomasis kalinimas, valstybės narės turėtų nagrinėti pirmumo tvarka.

Pagal valstybių narių sistemas leistina kardomojo kalinimo trukmė reglamentuojama teisės aktais nustatytais apribojimais ir nuolat atliekamais proporcingumo vertinimais. Nors požiūriai skiriasi, visos valstybės narės užtikrina, kad kardomasis kalinimas negalėtų trukti neribotą laiką ir būtų nutrauktas, kai jo taikymas tampa nepagrįstas dėl nebegaliojančių kardomojo kalinimo pagrindų.

Kai kurios valstybės narės nustato griežtus ilgiausius kardomojo kalinimo terminus, kurie skiriasi priklausomai nuo nusikalstamos veikos pobūdžio ar procesinio etapo. Šie terminai gali svyruoti nuo kelių mėnesių įvykdžius baudžiamąjį nusižengimą iki kelerių metų įvykdžius ypač sunkų nusikaltimą. Pasibaigus terminams, paleisti yra privalu, tačiau teismai gali taikyti alternatyvias su laisvės atėmimu nesusijusias priemones, kad užtikrintų procedūrinių pareigų laikymąsi.

Kitose valstybėse narėse taikomi mišrūs modeliai, kai derinami maksimalūs terminai ir teismo veiksmų laisvė pratęsti kalinimą sudėtingose bylose. Pratęsimui paprastai reikalingas teismo leidimas ir jį gali tikrinti aukštesnės instancijos teismas.

Trečioji valstybių narių grupė nesiremia teisės aktuose nustatytais maksimaliais terminais, o dėl kardomojo kalinimo nuolat atlieka proporcingumo peržiūrą, pagal kurią reikalaujama, kad kalinimas išliktų būtinas ir pagrįstas atsižvelgiant į aplinkybes ir praėjusį laiką.

Prie terminų pažeidimų prevencijos priemonių priskiriamos elektroninės sekimo sistemos, baudžiamojo persekiojimo priežiūra ir automatiniai perspėjimai, kuriais institucijoms pranešama apie artėjančius terminus. Tokių sistemų paskirtis – užtikrinti, kad nebūtų viršijami kalinimo laikotarpiai.

Proceso vilkinimas, dėl kurio kalinimas gali užsitęsti, paprastai siejamas su bylos sudėtingumu, keleto kaltinamųjų dalyvavimu, tarpvalstybiniais tyrimais, rėmimusi ekspertų įrodymais arba ribotais teisminiais ištekiais. Dauguma valstybių narių pripažįsta, kad pagrindinės pratęsto kalinimo priežastys yra ne tyčinis pernelyg dažnas kardomojo kalinimo taikymas, o procedūrinis neveiksmingumas.

Daugelyje sistemų galima gauti kompensaciją už perteklinį ar neteisėtą kalinimą, nors atitiktis reikalavimams gali priklausyti nuo bylos baigties arba skiriasi konkretūs teisės aktų kriterijai ir atitikties reikalavimams taisyklės. Kai kuriose valstybėse narėse kompensacijai gauti reikalingas išteisinamasis nuosprendis, o kitose kompensacija skiriama net ir tais atvejais, kai procese priimamas apkaltinamasis nuosprendis, jei kardomasis kalinimas buvo nepagrįstas.

Bendros tendencijos

Daugumoje valstybių narių nustatyti maksimalūs kardomojo kalinimo terminai, tačiau jų maksimali trukmė varijuoja nuo kelių dienų iki kelerių metų. Net ir tais atvejais, kai yra nustatyti terminai, dėl proceso vėlavimų, bylų sudėtingumo ir neišnagrinėtų teismo bylų kalinimas dažnu atveju užsitęsia.

8. Kardomojo kalinimo laiko išskaičiavimas iš galutinės bausmės laikotarpio

(33) Valstybės narės turėtų išskaičiuoti bet kokio kardomojo kalinimo, kuris buvo taikytas iki apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo, trukmę iš bet kokios vėliau priteistos įkalinimo bausmės laikotarpio, įskaitant tuos atvejus, kai kardomasis kalinimas yra vykdomas alternatyviomis priemonėmis.

Visos valstybės narės pripažįsta principą, kad kardomojo kalinimo laikas turi būti išskaičiuojamas iš laisvės atėmimo bausmės, paskirtos priėmus apkaltinamąjį nuosprendį. Šiuo principu užkertamas kelias dvigubam baudimui ir užtikrinama, kad visiškas laisvės atėmimas išliktų proporcingas ir teisiškai pagrįstas. Nors išskaičiavimo apimtis, atsižvelgimas į ribojamąsias kalinimui alternatyvias priemones ir apskaičiavimo mechanizmai skiriasi, kardomojo kalinimo metu praleistas laikas paprastai išskaičiuojamas automatiškai.

Visose valstybėse narėse laikas išskaičiuojamas remiantis kiekviena oficialaus kardomojo kalinimo diena. Bausmę skiriantys teismai paprastai išskaičiavimą vykdo patys, nors kai kuriose jurisdikcijose už išskaičiavimo apskaičiavimą ir taikymą bausmei įsiteisėjus yra atsakingos vykdymo užtikrinimo institucijos. Automatizuotos sistemos tam tikrose jurisdikcijose kardomojo kalinimo laikotarpius seka elektroniniu būdu tam, kad būtų paprasčiau užtikrinti tikslumą ir išvengti klaidų. Kitose valstybėse narėse išskaičiavimas grindžiamas teisiniu patikrinimu arba administraciniais dokumentais.

Kai kurios valstybės narės išskaičiuoja ir laiką, praleistą taikant ribojamąsias alternatyvas kardomajam kalinimui, pavyzdžiui, namų areštą, elektroninį stebėjimą ar intensyvią priežiūrą, traktuodamos šias priemones pakankamai panašiomis į kalinimą išskaičiavimui pagrįsti. Tose sistemose ribojamosios priemonės gali būti išskaičiuojamos lygiavertiškai arba proporcingai, atsižvelgiant į paskirto apribojimo laipsnį. Kitose jurisdikcijose išskaičiavimas taikomas išimtinai oficialiam sulaikymui kardomojo kalinimo įstaigose, nors skiriant bausmę ribojamosios alternatyvos gali būti laikomos lengvinančiomis aplinkybėmis, net jei bausmė oficialiai nesumažinama.

Keliose valstybėse narėse naudojamos perskaičiavimo formulės, pagal kurias įvairių formų laisvės atėmimas ar apribojimas paverčiami lygiavertėmis kalinimo dienomis. Pagal šias formules namų arešto, viešųjų darbų, baudų ar pareigos užsiregistruoti laikotarpiai išskaičiavimo tikslais gali būti paversti kalinimo ekvivalentais. Kitose sistemose teismai taiko teismų praktiką, siekdami nustatyti proporcingą išskaičiavimą pagal apribojimų pobūdį.

Ginčų dėl išskaičiavimo pasitaiko retai, nes taisyklės yra aiškiai nustatytos ir nuosekliai taikomos. Atvejai, kai kardomasis kalinimas sutampa susijusiame procese, gali būti sprendžiami teisės aktų nuostatomis dėl kredito dubliavimo išvengimo. Tais atvejais, kai

kardomasis kalinimas yra neteisėtas arba pernelyg ilgas, kompensavimo mechanizmais suteikiamos papildomos apsaugos priemonės.

Bendros tendencijos

Kardomojo kalinimo laiko išskaičiavimas iš galutinės laisvės atėmimo bausmės yra įprasta praktika visose valstybėse narėse. Tačiau nuoseklaus požiūrio, kaip apskaičiuojant bausmės laiką atsižvelgti į alternatyvias priemones (pvz., namų areštą arba elektroninį stebėjimą), nėra. Tik kelios valstybės narės išskaičiuodamos atsižvelgia į visas alternatyvas, o kitos jas visiškai atmeta.

MINIMALŪS MATERIALINIŲ KALINIMO SĄLYGŲ STANDARTAI

1. Apgyvendinimas

(34) Valstybės narės kiekvienam kaliniui vienvietėse kamerose turėtų skirti ne mažesnę kaip 6 m² plotą, daugiavietėse kamerose – ne mažesnę kaip 4 m² plotą. Valstybės narės turėtų garantuoti, kad absoliutus kiekvienam kaliniui tenkančios asmeninės erdvės minimumas būtų ne mažesnis kaip 3 m² vienam kaliniui, taip pat ir daugiavietėse kamerose. Jeigu vienam kaliniui suteikiamas plotas yra mažesnis negu 3 m², atsiranda stipri EŽTK 3 straipsnio pažeidimo prielaida. Apskaičiuojant suteikiamą plotą, įskaičiuojamas baldų užimamas plotas, tačiau neįskaičiuojamas sanitarinių įrenginių užimamas plotas.

(35) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad išimtiniais atvejais, kai vienam kaliniui suteikiamas plotas sumažinamas daugiau negu iki absoliutaus minimumo, kuris yra 3 m², tas plotas būtų sumažinamas trumpam, retai, nedaug, kartu užtikrinus pakankamą judėjimo laisvę ir tinkamą veiklą už kameros ribų. Valstybės narės taip pat turėtų užtikrinti, kad tokiais atvejais bendros kalinimo sąlygos kalinimo įstaigoje būtų tinkamos ir kad nebūtų kitų atitinkamo asmens kalinimo sąlygas bloginančių veiksnių, pavyzdžiui, kitų minimalių kameros struktūrinių reikalavimų ar sanitarinių įrenginių trūkumų.

(36) Valstybės narės turėtų garantuoti, kad į kalinių kameras patektų natūrali šviesa ir šviežias oras.

Gyvenamųjų patalpų standartus kalinimo įstaigose lemia teisinių pareigų, administracinės praktikos ir materialinių apribojimų, pavyzdžiui, perpildymo, derinys. Nors dauguma valstybių narių yra nustačiusios privalomus minimalius asmeninės gyvenamosios erdvės, sanitarinių patalpų, apšvietimo, vėdinimo ir miegamųjų vietų standartus, atitiktis jiems labai skiriasi dėl struktūrinių ir veiklos sunkumų.

Nemažai valstybių narių į pirminės teisės aktus, reglamentus ar administracines taisykles yra įtraukusios privalomus minimalius erdvės reikalavimus (m²). Kitos remiasi politikos gairėmis arba neprivalomais standartais. Net ir tose jurisdikcijose, kuriose taikomi privalomi standartai, minimalios asmeninės erdvės dydis labai skiriasi. Kai kuriose sistemose vienam kaliniui numatyta erdvė beveik atitinka rekomenduojamą lygį, o kitose nustatytos ribos yra gerokai žemesnės už Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje ir Rekomendacijoje dėl kalinimo nustatytus standartus. Keliose jurisdikcijose, esant tam tikroms aplinkybėms, pavyzdžiui, laikinai perpildžius patalpas arba asmenis įkalinus trumpam, leidžiamas išskirtinai mažas asmeninės erdvės plotas – ne mažiau kaip 2 m². Valstybėse narėse asmeninės erdvės plotas vienvietėse kamerose varijuoja nuo 2 m² iki 12 m², vadinasi, pagrindiniai kalinių gyvenimo standartai ES gerokai skiriasi.

Šių standartų laikomasi nevienodai. Kelios valstybės narės praneša, kad visiems kaliniams yra užtikrinama bent jau minimali reikalinga erdvė ir kad nė vienas kalinys neturi mažiau kaip 4 m² asmeninės erdvės. Kitos praneša, kad nedidelė dalis kalinių turi mažiau asmeninės erdvės nei rekomenduojamos ribos. Tačiau keliose valstybėse narėse, kurioms būdingas didelis perpildymas, nemaža procentinė dalis (daugiau kaip 50 %) kalinių turi mažiau nei 4 m² asmeninės erdvės. Perpildymas tokiose sistemose taip pat daro įtaką keliems kalėjimams.

Tik nedaugelis valstybių narių naudoja šiuolaikines IT grindžiamas užimtumo valdymo priemonės atitiktai stebėti ir įspėti viršijus pajėgumų ribas. Dauguma jų remiasi fiziniu stebėjimu, periodinėmis ataskaitomis arba priežiūros įstaigų atliekamais patikrinimais.

Skiriasi ir miegamųjų vietų tvarka. Daugelio sistemų teigimu, kaliniai nemiega ant čiužinių ant grindų ar triaukštėse lovose. Jei tokių atvejų pasitaiko, jie apibūdinami kaip reti, laikini arba būdingi tik konkrečioms apsaugotoms kameroms. Tik keletas jurisdikcijų praneša, kad dėl perpildymo plačiai naudojamos triaukštės lovos arba kad daug kalinių miega ant grindų.

Dauguma valstybių narių praneša, kad į kalinių kameras patenka natūrali šviesa ir šviežias oras. Rūkymo politika varijuoja: daugelyje valstybių narių leidžiama rūkyti vienvietėse kamerose arba tik gavus visų kalinių sutikimą daugiavietėse kamerose, o kitose valstybėse narėse rūkyti patalpose yra visiškai draudžiama.

Teisių gynimo priemonės dėl netinkamų gyvenamųjų patalpų taip pat labai skiriasi. Kai kuriose valstybėse narėse leidžiama daugiau laiko praleisti už kameros ribų arba suteikiama daugiau galimybių būti perkeltiems į kitą vietą, o kitose leidžiama taikyti teisminė peržiūrą, skundų nagrinėjimo tvarką arba kreiptis dėl bausmės sumažinimo. Sistemose, kuriose galioja mažesni teisiniai reikalavimai arba plačiai taikomos išimtys, teisių gynimo priemonės dažnai yra ribotos.

Bendros tendencijos

Gyvenamųjų patalpų standartai valstybėse narėse labai skiriasi. Nors daugelis valstybių narių suteikia pakankamai erdvės ir sudaro tinkamas gyvenimo sąlygas, kitos susiduria su rimtomis kalėjimų perpildymo problemomis, dėl kurių nesilaikoma minimalių reikalavimų ir daliai kalinių tenka ilgą laiką miegoti tik ant čiužinių. Stebėjimo sistemos gerėja, tačiau tebėra nenuoseklios.

2. Paskirstymas

(37) Valstybės narės yra skatinamos užtikrinti, o jei kalinamas vaikas – turėtų užtikrinti, kad kaliniai, jeigu galima, būtų paskirstyti taip, kad jų kalinimo įstaiga būtų kuo arčiau jų namų ar kitų asmens socialinei reabilitacijai tinkamų vietų.

(38) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad asmenys, kuriems taikomas kardomasis kalinimas, būtų laikomi atskirai nuo nuteistų kalinių. Moterys ir vyrai turėtų būti laikomi atskirai. Vaikai neturėtų būti kalinami kartu su suaugusiais, nebent būtų laikoma, kad tai atitinka vaiko interesus.

(39) Kalinamam vaikui, kuriam sukanke 18 metų ir, jei tai tikslinga, jaunuoliams iki 21 metų amžiaus valstybės narės, jeigu tam yra pagrindo, turėtų suteikti galimybę ir toliau kalėti atskirai nuo kitų kalinamų suaugusiųjų, atsižvelgdamos į atitinkamo asmens aplinkybes ir jeigu tai atitinka vaikų, kurie yra kalinami su tuo asmeniu, interesus.

Pagal paskirstymo politiką nustatoma, kur kaliniai bus apgyvendinti geografiniu požiūriu ir kaip jie bus atskirti pačiose įstaigose.

Visose valstybėse narėse priimant sprendimus dėl paskirstymo atsižvelgiama į kalinių šeimos ryšius ir ankstesnę gyvenamąją vietą. Plačiai pripažįstama, kad buvimas netoli šeimos yra svarbus siekiant palaikyti santykius ir padėti reintegruotis. Tačiau paskirstymas pagal šeimos buvimo vietą dažnai yra ribotas dėl poreikio suderinti kalinius su atitinkamais saugumo lygiais,

gydymo programomis ar turimomis erdvėmis. Tam tikrų medicininių ar psichologinių poreikių turinčius asmenis gali prireikti perkelti į toli nuo jų namų esančias specializuotas įstaigas.

Daugumoje sistemų ikiteisminio tyrimo metu sulaikyti kaliniai atskiriami nuo nuteistųjų, nors kai kuriose valstybėse narėse šios grupės užsiima bendra dienine veikla. Vis dėlto, siekiant apsaugoti nekaltumo prezumpciją, iš esmės laikomasi prezumpcijos, kad šie asmenys turi būti laikomi atskirai.

Skirtingų lyčių asmenys atskirai kalinami beveik visur. Institucijose, kuriose kalinami abiejų lyčių asmenys, moterys paprastai laikomos atskirose patalpose arba skirtinguose padaliniuose. Kai kuriose sistemose prižiūrint moterys gali užsiimti bendra veikla su vyrais, nors gyvena atskirose patalpose.

Nepilnamečiai nuo suaugusiųjų atskiriami labai dažnu atveju. Jaunesni nei 18 metų vaikai paprastai kalinami specializuotose nepilnamečių institucijose arba jiems skirtuose skyriuose. Keliose valstybėse narėse taikomos skirtingos amžiaus ribos, o kai kuriose iš jų nepilnamečiams skirtose kameroose tam tikromis sąlygomis kalinami asmenys iki 21 ar net 24 metų. Tik keliose sistemose atskirais atvejais leidžiama kartu su vaikais kalinti jaunos suaugusiuosius (18–21 metų) arba, atvirkščiai, vyresnio amžiaus paauglius su suaugusiais, jei tai laikoma tinkama.

Jaunų suaugusiųjų atžvilgiu taikoma įvairesnė praktika. Kai kurios valstybės narės jiems numato specializuotus padalinius arba jaunimui skirtas programas, o kitos integruoja jaunos suaugusiuosius į visą kalinių bendruomenę ir teikia papildomą paramą švietimo ir reabilitacijos srityse.

Bendros tendencijos

Paskirstymo praktika atspindi bendrus tikslus, t. y. apsaugoti pažeidžiamus kalinius, išsaugoti asmenų, kuriems taikomas kardomasis kalinimas, nekaltumo prezumpciją ir sudaryti sąlygas reabilituotis, tačiau jų įgyvendinimas priklauso nuo įstaigos struktūros ir pajėgumų. Prioritetas visada teikiamas moterų ir vaikų kalinimui atskirai, tuo tarpu jauni suaugusieji kalinami įvairiai. Buvimas netoli šeimos laikomas svarbiu, bet ne lemiamu aspektu, nes dažnu atveju pirmenybė teikiama veiklos reikalavimams.

3. Higienos ir sanitarinės sąlygos

(40) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad kaliniai galėtų visą laiką naudotis sanitariniais įrenginiais ir jiems būtų suteikta pakankamai privatumo, įskaitant tai, kad daugiavietėse kameroose sanitariniai įrenginiai turėtų būti tinkamai atskirti nuo gyvenamosios erdvės.

(41) Valstybės narės turėtų nustatyti veiksmingas dezinfekcijos ir fumigacijos priemones, kad būtų laikomasi tinkamų higienos standartų. Valstybės narės taip pat turėtų užtikrinti, kad kaliniams būtų išduoti pagrindiniai sanitariniai produktai, įskaitant higieniškus rankšluosčius, ir kad kameroose būtų galima naudotis šiltu tekančiu vandeniu.

(42) Valstybės narės turėtų suteikti kaliniams tinkamus švarius drabužius ir patalynę, taip pat suteikti priemonių šių daiktų švarai palaikyti.

Higienos ir sanitarinės sąlygos yra nepaprastai svarbios orumui, sveikatai ir ligų prevencijai kalnimo įstaigose užtikrinti. Dauguma valstybių narių praneša, kad kaliniai visada gali naudotis pagrindiniais sanitariniais įrenginiais (tualetais ir praustuvais) kameroje arba bendroje erdvėje, į kurias darbuotojai gali patekti bet kada. Kameroje įrengtų sanitarinių įrenginių mastas ir kokybė valstybėse narėse labai skiriasi.

Daugumoje valstybių narių beveik visose kameroje yra tualetas ir praustuvas. Kai kurios iš jų nurodo, kad šie įrenginiai įrengti visose kameroje, o kitos nurodo, kad taip įrengtos ne visos kameros, visų pirma kameros senesnėse įstaigose arba keliavietės kameros. Tam tikrose sistemose šie įrenginiai įrengti mažiau nei 50 % visų kamerų, todėl kaliniai turi naudotis bendromis sanitarinėmis erdvėmis.

Privatumas naudojantis tualetu labai priklauso nuo to, ar tualetai yra atskirti pertvaromis. Kai kurios valstybės narės praneša, kad pertvaros įrengtos visose arba kone visose kameroje, o kitose valstybėse narėse tai užtikrinama tik mažiau nei 50 % kamerų. Tualetų neatskirti pertvaromis ypač įprasta keliavietėse kameroje, todėl kyla susirūpinimas dėl orumo ir privatumo.

Kai kurios valstybės narės praneša apie kenkėjų paplitimo atvejus ar sanitarines problemas, pvz., pelėsį, vabzdžius, žiurkes ar patalines blakes, tačiau paprastai tik tam tikrose įstaigose. Kelios valstybės narės praneša apie labiau paplitusias problemas, darančias poveikį didelei įstaigų daliai. Taikomos prevencinės priemonės apima reguliarią kenkėjų kontrolę, vėdinimo gerinimą ir čiuzinių keitimą arba terminį apdorojimą.

Tekantis vanduo paprastai prieinamas visose valstybėse narėse, nors šilto vandens tiekimas skiriasi. Kai kuriose valstybėse narėse šiltą vandenį turi visos kameros, o kitose jis tiekiamas daugiau kaip 50 % kamerų. Mažesnioji grupė valstybių narių praneša, kad kameroje šilto vandens yra nedaug arba visai nėra, todėl kaliniai prausiasi bendroje dušinėse pagal nustatytą grafiką.

Prausimosi duše dažnumas įvairiose sistemose skiriasi, t. y. nuo galimybės praustis kasdien iki vieno ar dviejų kartų per savaitę, o kai kuriose iš jų moterims leidžiama praustis dažniau.

Gausiai teikiami tokie higienos reikmenys kaip muilas, šampūnas ir moterų higienos priemonės. Dauguma valstybių narių tokius produktus teikia nemokamai, nors kai kurios iš jų leidžia kaliniams įsigyti papildomų reikmenų.

Drabužiai ir patalynė paprastai duodami nemokamai, ypač kaliniams atvykus į įstaigą. Skalavimo tvarka skiriasi, tačiau dažniausiai drabužiai ir patalynė skalbiami vieną ar du kartus per savaitę. Kai kuriose sistemose kaliniams leidžiama naudotis bendromis skalbyklomis asmeninėms reikmėms.

Bendros tendencijos

Valstybėse narėse taikomi gana skirtingi higienos standartai. Nors daugelis valstybių narių užtikrina tinkamas sanitarines sąlygas ir privatumą kameroje, kitose naudojamos bendrais įrenginiais arba neatitveriami tualetai, ypač keliavietėse kameroje. Dėl nevienodai išvystytos infrastruktūros gerokai skiriasi šilto vandens prieinamumas ir prausimosi duše dažnumas. Kai kuriose valstybėse narėse tebesusiduriama su kenkėjų paplitimo problema.

4. Mityba

(43) Valstybės narės turėtų užtikrinti pakankamą ir kokybišką kalinių maitinimą, kuris atitiktų kalinių mitybos poreikius, ir kad maistas būtų ruošiamas ir patiekiamas higieniškomis sąlygomis. Valstybės narės taip pat turėtų garantuoti, kad kaliniams visą laiką būtų prieinamas švarus geriamasis vanduo.

(44) Valstybės narės turėtų skirti kaliniams maistingą maitinimą, kuris atitiktų kalinių amžių, negalią, sveikatos, fizinę būklę, religiją, kultūrą ir darbo pobūdį.

Mityba yra pagrindinė kalinių sveikatos ir gerovės sudedamoji dalis ir dauguma valstybių narių pripažįsta pareigą užtikrinti subalansuotą ir pakankamai kaloringą maitinimą. Daugumoje valstybių narių siekiama maitinti tris kartus per dieną, o vienam kaliniui per dieną paprastai tenka nuo 2 200 iki 3 000 kcal. Kai kurios iš jų savo standartus aiškiai suderina su nacionalinėmis mitybos rekomendacijomis arba tam, kad užtikrintų tinkamumą, pasitelkia medicininę priežiūrą.

Valstybėse narėse kasdien maistui išleidžiama labai skirtinga suma. Kai kurios iš jų praneša apie palyginti aukštą išlaidų lygį įvairiai ir maistiniu požiūriu subalansuotai mitybai užtikrinti. Kitų valstybių narių biudžetai yra gerokai mažesni, o kai kuriais atvejais išlaidos vienam kaliniui nesiekia nei 2 EUR per dieną. Šie skirtumai (nuo mažiau kaip 2 EUR iki daugiau kaip 10 EUR vienam kaliniui per dieną) kelia abejonių, ar maisto kokybė ir įvairovė gali būti užtikrintos mažai išlaidų turinčiose sistemose, net jei visos jurisdikcijos tvirtina besilaikančios minimalių mitybos standartų.

Daugumoje valstybių narių mityba pritaikoma atsižvelgiant į sveikatos būklę, alergijas, su amžiumi susijusius poreikius, nėštumą, maitinimą krūtimi ir religinius reikalavimus. Daug kur užtikrinama galimybė maitintis vegetariškai ir vis prielankesnė tampa veganiška mityba. Kai kurios valstybės narės taip pat siūlo papildomą maitinimą arba pakoreguotus tvarkaraščius dirbantiems arba fiziškai sunkia veikla užsiimantiems kaliniams.

Visos valstybės narės praneša visada visiems užtikrinančios galimybės gauti švaraus geriamojo vandens.

Bendros tendencijos

Valstybėse narėse taikomi panašūs kalorijų suvartojimo ir įvairios mitybos standartai, tačiau labai ryškūs maisto biudžetų skirtumai – nuo mažiau kaip 2 EUR iki daugiau kaip 10 EUR vienam kaliniui per dieną. Daugiau lėšų tam skiriančios sistemos gali nesunkiai teikti šviežių ir įvairių maisto produktų, tuo tarpu mažai lėšų skiriančios sistemos, nepaisant to, kad formaliai atitinka reikalavimus, gali būti priverstos rinktis mažiau įvairius arba prastesnės kokybės produktus. Visose valstybėse narėse įprasta mitybą pritaikyti prie religinių ir medicininių poreikių. Galimybė gauti švaraus geriamojo vandens užtikrinama visose valstybėse narėse.

5. Ne kameroje ir lauke praleidžiamas laikas

(45) Valstybės narės turėtų leisti kaliniams mankštintis lauke bent 1 valandą per dieną, taip pat turėtų suteikti tam tinkamas erdvas patalpas bei įrangą.

(46) Valstybės narės turėtų leisti kaliniams pagrįstą kiekį laiko praleisti ne kameroje, kad kaliniai galėtų dirbti, mokytis, užsiimti laisvalaikio veikla, kuri yra būtina jų žmogiškajam ir socialiniam bendravimui. Kad nebūtų pažeistas kankinimo, nežmogiško ar žeminančio elgesio ar baudimo draudimas, valstybės narės turėtų užtikrinti, kad visos šios taisyklės išimtys, taikomos pagal specialius saugumo režimus ir priemones, įskaitant kalinimą vienutėje, būtų būtinos ir proporcingos.

Ne kameroje praleidžiamas laikas yra labai svarbus kalinių fizinei ir psichikos gerovei. Visos valstybės narės užtikrina, kad kaliniai kasdien bent vieną (1) valandą užsiimtų veikla lauke, išskyrus išimties sąlygas, pavyzdžiui, ekstremalias oro sąlygas ar specialias saugumo priemones. Šio standarto laikomasi plačiai ir jis atspindi bendrą supratimą apie fizinio aktyvumo ir buvimo gryname ore svarbą.

Neskaiciuojant privalomos valandos lauke, vidutinis už kameros ribų praleidžiamas laikas labai varijuoja. Nors daugelis valstybių narių siekia užtikrinti bent tris valandas, faktiniai skaičiai dažnai priklauso nuo kalinimo režimo, personalo pajėgumų, kalinio saugumo kategorijos ir galimybės užsiimti struktūrine veikla. Kai kurios valstybės narės, ypač tos, kuriose nuteistiems kaliniams numatyta daug programų, leidžia gerokai daugiau laiko praleisti ne kameroje. Asmenys, kuriems taikomas kardomasis kalinimas ir kurie neprivalo dirbti bei gali turėti mažiau dalyvavimo programose įpareigojimų, dažnai daugiau laiko praleidžia užrakinti savo kameroje. Kelios valstybės narės praneša, kad tam tikrų kategorijų kaliniai vidutiniškai ne kameroje būna vos vieną ar dvi valandas.

Kalinių veikla paprastai apima darbą, profesinį mokymą, formalųjį švietimą, psichologines ir socialines programas, priklausomybės gydymą, konsultavimą skolų klausimais, tėvystės kursus ir reintegracijos paramą. Taip pat įprasti tokie laisvalaikio užsiėmimai kaip sportas, menas, muzika, lankymasis bibliotekose ar dalyvavimas religinėse apeigose. Kai kuriose sistemose siūlomos labiau specializuotos arba į kultūrą orientuotos savanorių arba NVO programos, įskaitant kūrybinius praktinius seminarus, grupines diskusijas arba prižiūrimas reikalavimus atitinkančių sulaikytųjų dienos išvykas.

Daugelyje valstybių narių taikomi specialūs saugumo režimai, nors ir skirtingai apibrėžti. Prie tokių režimų dažnai priskiriama griežtesnė stebėseną, ribotas judėjimas ar izoliavimo priemonės, taip pat perkėlimas į specialiai apsaugotas kameras, dažnesnės apieškos, nuolatinis apšvietimas arba veiklos apribojimai. Nustatant šiuos režimus paprastai reikia įvertinti tokią riziką kaip smurtas, savižala, mėginimai pabėgti ar priklausymas gaujoms. Siekiant užtikrinti, kad šios priemonės nevirsytų to, kas būtina, jas reikia reguliariai peržiūrėti.

Pateikta mažai statistinių duomenų apie kalinimą vienutėje, kuris apibrėžiamas kaip izoliavimas 22 valandas ar ilgiau neturint prasmingo kontakto su žmogumi. Tik nedaugelis valstybių narių taiko išsamias stebėsenos sistemas, todėl palyginti duomenis yra sudėtinga. Turimi duomenys rodo, kad kalinimas vienutėje egzistuoja, tačiau yra nenuosekliai registruojamas ir įvairiose institucijose labai skiriasi.

Bendros tendencijos

Už kameros ribų praleidžiamas laikas tebėra vienas iš labiausiai besiskiriančių kalinimo sąlygų aspektų. Visos valstybės narės atitinka pagrindinį reikalavimą dėl vienos valandą per dieną lauke praleidžiamo laiko, tačiau apskritai už kameros ribų praleidžiamas laikas labai skiriasi dėl infrastruktūros, darbuotojų ir programų prieinamumo. Struktūrinė veikla numatyta nemažai valstybių narių, tačiau dažnai pirmenybė teikiama nuteistiems kaliniams, o ne asmenims, kuriems taikomas kardomasis kalinimas. Valstybėse narėse vis dar galioja specialūs saugumo režimai, paprastai numatant peržiūros apsaugos priemonės. Nuosekliai yra tai, kad trūksta patikimų duomenų apie kalinimą vienutėje, o tai rodo nuolatinės skaidrumo ir stebėsenos problemas.

6. Sulaikytų asmenų darbas ir švietimas siekiant pagerinti jų socialinę reintegraciją

(47) Valstybės narės turėtų investuoti į kalinių socialinę reabilitaciją, atsižvelgdamos į jų individualius poreikius. Tuo tikslu valstybės narės turėtų stengtis suteikti jiems naudingo atlyginamo darbo. Siekdamos paskatinti sėkmingą sulaikytųjų asmenų reintegraciją į visuomenę ir darbo rinką, valstybės narės pirmenybę turėtų teikti darbui, į kurį įeina profesinis mokymas.

(48) Kad padėtų kaliniams pasiruošti išleidimui į laisvę ir kad jiems būtų lengviau reintegrotis į visuomenę, valstybės narės turėtų užtikrinti, kad visi kaliniai galėtų dalyvauti saugiose, įtraukiose ir prieinamose jų asmeninius poreikius atitinkančiose švietimo programose (įskaitant nuotolinį mokymąsi) ir kad kartu būtų atsižvelgiama į jų siūlymus.

Plačiai pripažįstama, kad darbas ir švietimas yra esminės reabilitacijos ir reintegracijos priemonės. Dauguma valstybių narių suteikia galimybę užsiimti struktūrine veikla, kuri leidžia kaliniams įgyti įgūdžių, palaikyti kasdienę rutiną ir ugdyti gebėjimus, reikalingus gyvenimui po paleidimo į laisvę. Tačiau yra didelių skirtumų, susijusių su dalyvavimo lygiu, programų prieinamumu ir individualizuoto planavimo naudojimu.

Daugelis valstybių narių padeda nuteistiems kaliniams rengdamos individualius vykdymo užtikrinimo ar reabilitacijos planus. Šiuose planuose nustatyti konkretūs švietimo, profesiniai, psichologiniai ir elgesio tikslai, pritaikyti prie kalinio poreikių. Tačiau ne visose sistemose atskiri vykdymo užtikrinimo planai taikomi vienodai. Kai kurios vykdymo užtikrinimo planus rengia tik tiems kaliniams, kurie atlieka ilgesnės bausmės (bent vieno metų bausmę) arba kuriems, kaip įvertinta, reikalinga tikslinė parama. Kelios valstybės narės išsamius planus rengia visiems kaliniams, nepriklausomai nuo bausmės trukmės. Nors asmenims, kuriems taikomas kardomasis kalinimas, retai numatyti išsamūs reabilitacijos planai, jie vis tiek gali pasinaudoti švietimo ar darbo galimybėmis, kai tai leidžia saugumo ir procedūriniai apribojimai.

Dalyvavimas darbe labai skiriasi. Kai kurios valstybės narės praneša, kad tik nedidelė procentinė dalis kalinių dirba, o kitos nurodo, kad nuteistų kalinių dalyvavimo lygis yra labai aukštas. Asmenys, kuriems taikomas kardomasis kalinimas, veikloje dalyvauja kur kas rečiau

dėl savanoriško dalyvavimo taisyklių, nekaltumo prezumpcijos ir praktinių kliūčių, susijusių su vykdomais tyrimais.

Teikiamos įvairios švietimo galimybės – nuo pagrindinių raštingumo programų iki universitetinio lygmens nuotolinių studijų. Daugelyje sistemų kaliniams leidžiama tęsti formalųjį švietimą, pradėtą prieš juos sulaikant. Vis dažniau naudojamos nuotolinio mokymosi platformos, ypač tvirtą IRT infrastruktūrą turinčiose sistemose, nors prieiga prie skaitmeninių priemonių dažnai yra griežtai kontroliuojama.

Sulaikytiesiems paprastai mokama už darbą, nors darbo užmokestis labai skiriasi. Kai kurios valstybės narės taip pat siūlo finansines arba nefinansines paskatas švietimo kursams baigti arba dalyvauti gydymo programose.

Bendros tendencijos

Darbo ir švietimo galimybės yra plačiai siūlomos, tačiau jomis pasinaudoti gali ne visi. Struktūrinės programos ir individualus planavimas daugiausia orientuoti į nuteistuosius, o asmenys, kuriems taikomas kardomasis kalinimas, galimybių turi mažiau. Dalyvavimo lygis valstybėse narėse labai skiriasi, o tam įtakos turi infrastruktūros pajėgumai, turima darbo jėga ir teisinės sistemos. Švietimas tampa vis lankstesnis dėl nuotolinio mokymosi galimybių.

7. Sveikatos priežiūra

(49) Valstybės narės turėtų garantuoti, kad kaliniams būtų laiku suteikiama medicininė, įskaitant psichologinę, pagalba, kuri jiems yra reikalinga, kad jie galėtų išsaugoti savo fizinę ir psichikos sveikatą. Tuo tikslu valstybės narės turėtų užtikrinti, kad įkalinimo įstaigose vykdoma sveikatos priežiūra atitiktų tokius pačius standartus, kokie yra taikomi nacionalinėje visuomenės sveikatos sistemoje, įskaitant psichiatrinį gydymą.

(50) Valstybės narės turėtų vykdyti reguliarią medicininę priežiūrą, skatinti skiepytis, dalyvauti atrankinio sveikatos tikrinimo programose, įskaitant atrankines patikras dėl užkrečiamųjų ligų (ŽIV, virusinio hepatito B ir C, tuberkuliozės ir lytiškai plintančių ligų) ir neužkrečiamųjų ligų (ypač vėžio atrankines patikras), po kurių būtų nustatoma diagnozė ir, jei reikia, skiriamas gydymas. Švietimo sveikatos klausimais programos gali padėti gerinti atrankinių sveikatos patikrų rodiklius ir sveikatos raštingumą. Valstybės narės ypač turėtų užtikrinti, kad specialus dėmesys būtų skiriamas kalinių narkomanų gydymui, infekcinių ligų prevencijai ir gydymui, psichikos sveikatai ir savižudybių prevencijai.

(51) Valstybės narės turėtų reikalauti, kad medicininis patikrinimas būtų atliktas nepagrįstai nedelsiant laisvės atėmimo laikotarpio pradžioje ir po bet kokio perkėlimo.

Visos valstybės narės, priimdamos sulaikytuosius, atlieka medicininius vertinimus, nors jų atlikimo laikas skiriasi – nuo iš karto atliekamos patikros per 24 valandas nuo atvykimo iki vertinimų, atliekamų per kelias dienas (paprastai per 3–5 darbo dienas).

Dauguma valstybių narių atlieka užkrečiamųjų ligų, pavyzdžiui, ŽIV, hepatito, tuberkuliozės ir lytiškai plintančių infekcijų tyrimus, taip pat atlieka patikras dėl neužkrečiamųjų ligų, įskaitant vėžį. Kai kuriose sistemose daugiausia dėmesio skiriama užkrečiamosioms ligoms, atsižvelgiant į ribotus išteklius arba rizikos visuomenės sveikatai prioritetų nustatymą.

Skiriasi sveikatos priežiūros paslaugų teikimo modeliai. Kai kurios valstybės narės labai dažnai pasitelkia vidaus sveikatos priežiūros darbuotojus, įskaitant bendrosios praktikos gydytojus, slaugytojus, psichologus, psichiatrus ir odontologus. Kitos taiko mišrius modelius, kai viduje teikiamos paslaugos derinamos su išorės specialistų paslaugomis. Kai kurios valstybės narės, ypač tos, kuriose veikia senesnės ar mažesnės įstaigos, viduje teikia tik būtiniausias sveikatos priežiūros paslaugas ir dažnai pasitelkia išorės ligonines ar ambulatorines klinikas specializuotoms paslaugoms teikti visą parą kasdien.

Savižudybės tebekelia susirūpinimą visose valstybėse narėse. Pateikti skaičiai labai skiriasi: kai kuriose jurisdikcijose absoliutūs skaičiai yra dideli dėl didelio sulaikytųjų skaičiaus, o kitose – didesni, palyginti su gyventojų skaičiumi (nuo 0,07 % iki 1,19 % kalinių skaičiaus). Daugumoje sistemų naudojami savižudybių prevencijos protokolai, įskaitant pranešimo ir tyrimo priemonės, nepriklausomus tyrimus ir protokolus.

Priklausomybės gydymas prieinamas visose valstybėse narėse. Paslaugos apima prižiūrimą detoksikaciją, medicininę pagalbą, psichoterapiją, grupinius užsiėmimus ir ilgalaikes reabilitacijos programas. Šios intervencinės priemonės dažnai yra platesnių psichikos sveikatos strategijų dalis, atsižvelgiant į sąsajas tarp psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo ir psichologinio pažeidžiamumo.

Bendros tendencijos

Nors visos valstybės narės teikia pagrindines paslaugas ir atlieka pirminę patikrą, specializuotos priežiūros prieinamumas labai skiriasi. Visose valstybėse narėse pirmenybė teikiama savižudybių prevencijai ir priklausomybės gydymui. Bendra tendencija yra naudoti mišrius medicininius modelius ir įtraukti išorės paslaugų teikėjus specializuoto gydymo tikslais.

8. Smurto ir netinkamo elgesio prevencija

(52) Valstybės narės turėtų imtis visų pagrįstų priemonių, kad užtikrintų kalinių saugumą ir bet kokios formos kankinimo ar netinkamo elgesio prevenciją. Valstybės narės ypač turėtų imtis visų pagrįstų priemonių, kad užtikrintų, kad kalinimo įstaigos darbuotojai nenaudotų prieš kalinius smurto, su jais nesieltų netinkamai ir kad su kaliniais būtų elgiamasi gerbiant jų orumą. Valstybės narės taip pat turėtų reikalauti, kad kalinimo įstaigos ir visų kompetentingų institucijų darbuotojai saugotų kalinius nuo kitų kalinių smurto ar netinkamo elgesio.

(53) Valstybės narės turėtų užtikrinti šios rūpestingumo pareigos vykdymo ir bet kokios kalinimo įstaigos darbuotojų įėgos nanaudojimo priežiūrą

Smurto prevencija ir apsaugos nuo netinkamo elgesio užtikrinimas yra pagrindinės sulaikymo sistemų pareigos. Valstybės narės praneša apie skirtingus duomenų rinkimo, rizikos valdymo, darbuotojų mokymo ir priežiūros mechanizmų metodus, atspindinčius skirtingus institucinius

gebėjimus ir ataskaitų teikimo kultūrą. Nors mirtini incidentai paprastai būna reti, nemirtino smurto, bauginimo ir agresijos mastas valstybėse narėse skiriasi.

Daugelyje jurisdikcijų vis dar sunku gauti patikimų duomenų apie smurtinius incidentus. Kelios valstybės narės turi centralizuotas duomenų bazines, kuriose registruojamas smurtas, sukėlęs sunkių sužalojimų ar mirtį, o kitose gaunami rašytiniai pranešimai iš įstaigų, o tai riboja tikslumą ir palyginamumą. Dauguma valstybių narių praneša apie nedidelį mirtinų incidentų skaičių arba apie jų nebuvimą atitinkamais metais. Statistiniai duomenys apie nemirtiną smurtą rodo, kad padėtis yra labai įvairi: kai kuriose sistemose kasmet užregistruojama šimtai ar tūkstančiai incidentų, o kitose pranešama tik apie keletą incidentų.

Prevencinės priemonės prieš smurtą tarp sulaikytųjų paprastai apima struktūrinę rizikos vertinimą, medicinos darbuotojų ataskaitų teikimo protokolus, apsaugos poreikių nustatymą ir stebėjimą kameromis.

Prie kitų priemonių, apie kurias pranešė kai kurios valstybės narės, priskiriamas nesmurtinės aplinkos kūrimas, pavyzdžiui, tam tikri vidaus dizaino sprendimai ir prižiūrėtojo buvimas, dažnesnis didelės rizikos sulaikytųjų stebėjimas ir reguliari kūno apieška, programos, skirtos padėti sulaikytiesiems valdyti emocijas ir impulsus, pvz., kovos su agresija mokymai arba gyvūnų terapija, specializuoti kalėjimų policijos padaliniai ir daugiadalykės stebėsenos valdybos.

Daugelyje sistemų taikomi dinamiški saugumo metodai, kuriais pabrėžiama nuolatinė darbuotojų ir sulaikytųjų sąveika siekiant užkirsti kelią konfliktams ir anksti nustatyti riziką. Darbuotojų mokymas dažnai apima deeskalavimo metodus, agresyvaus elgesio valdymą ir jėgos naudojimo protokolus.

Beveik visos valstybės narės patvirtino, kad kalėjimų medicinos darbuotojai privalo automatiškai pranešti apie netinkamo elgesio atvejus kalėjimų vadovybei (pvz., vyriausiajam prižiūrėtoji arba kalėjimo viršininkui), kompetentingam policijos departamentui ir (arba) prižiūrinčiam prokurorui. Ši pareiga taikoma neatsižvelgiant į tai, ar netinkamas elgesys priskirtinas kitam kaliniui, ar įkalinimo įstaigos personalui. Kelios valstybės narės nurodė, kad iš esmės medicinos darbuotojai yra saistomi konfidencialumo ir todėl asmeninę informaciją gali atskleisti tik gavę sutikimą. Tačiau net ir tose valstybėse narėse yra išimčių, ypač tais atvejais, kai nukentėjęs kalinys yra nepilnametis ar kitaip pažeidžiamas, kai incidentą stebėjo medicinos darbuotojai, kai netinkamas elgesys yra sunkus nusikaltimas, už kurį skiriama ilgesnė nei vienu metų laisvės atėmimo bausmė, ir (arba) kai kyla didelis pavojus sulaikyto asmens ar trečiųjų asmenų gyvybei ar sveikatai. Kai kuriose valstybėse narėse konfidencialumo gali arba privalo būti nesilaikoma visais atvejais, kai įvykiai susiję su kalėjimo darbuotojais.

Apsaugos nuo netinkamo darbuotojų elgesio priemonės atspindi pirmiau pateiktas apsaugos nuo sulaikytųjų smurto priemones.

Prie kitų kovos su netinkamu darbuotojų elgesiu priemonių, apie kurias pranešė kai kurios valstybės narės, priskiriami specialūs kalėjimų departamentai, atsakingi už galimo netinkamo darbuotojų elgesio su sulaikytiesiais stebėseną, privalomi su kaliniais bendraujančių darbuotojų nešiojami vaizdo registratoriai, darbuotojų švietimas žmogaus teisių ir kankinimo prevencijos klausimais, mokymas pažeidžiamumo klausimais, taip pat galimybė naudotis vidaus ir išorės atskaitomybės ir skundų nagrinėjimo procedūromis. Be to, beveik visos valstybės narės pareiškė turinčios sistemas, skirtas registruoti jėgos naudojimą prieš sulaikytus asmenis, nors šių sistemų taikymo sritis ir sudėtingumas gali skirtis – nuo filmuotos medžiagos iki įkalinimo įstaigų darbuotojų įpareigojimo pateikti ataskaitą savo vadovybei ir (arba) prižiūrinčiam teisėjui.

ar prokurorui. Dauguma valstybių narių taip pat (arba bent jau) turi centralizuotą IT sistemą arba žurnalą, kuriuose registruojami visi neįprasti incidentai tarp darbuotojų ir sulaikytųjų, įskaitant jėgos panaudojimo atvejus, o kai kurios valstybės narės taiko specialią pranešimo apie ginklų, pavyzdžiui, šaunamųjų ginklų ir lazdų, naudojimą tvarką.

Taip pat esama darbuotojų ir sulaikytųjų santykio įvairiose jurisdikcijose skirtumų, kai vienam sulaikytajam tenka nuo mažiau nei 0,2 iki daugiau nei 0,8 darbuotojo, kurie atspindi skirtingus personalo modelius, įstaigų dydį ir išteklių apribojimus. Kai kurių sistemų darbuotojų santykis yra palyginti aukštas, todėl galima vykdyti intensyvesnę stebėseną ir užtikrinti dinamišką saugumą, o kitos sistemos veikia mažesniu darbuotojų ir sulaikytųjų santykiu, todėl kyla priežiūros ir saugos problemų.

Bendros tendencijos

Valstybėse narėse smurto ir netinkamo elgesio prevencija tebėra prioritetas, nors duomenų kokybė ir stebėsenos pajėgumai labai skiriasi. Mirtini incidentai yra reti, tačiau nemirtinas smurtas ir toliau kelia problemų. Sistemose vis daugiau dėmesio skiriama prevencinėms strategijoms, darbuotojų mokymui ir dinamiškam saugumui. Darbuotojų santykis labai skiriasi, o tai turi įtakos priežiūros ir saugos lygiui.

9. Ryšys su išoriniu pasauliu

(54) Valstybės narės turėtų leisti kalinius lankyti jų šeimos nariams ir kitiems asmenims, pavyzdžiui, teisiniais atstovams, socialiniams darbuotojams ir medikams. Valstybės narės taip pat turėtų leisti kaliniams laisvai susirašinėti su tais asmenimis laiškais ir, tiek dažnai, kiek įmanoma, kalbėtis telefonu arba bendrauti kitais būdais, įskaitant neįgaliesiems skirtus alternatyvius ryšio būdus.

(55) Valstybės narės turėtų suteikti tinkamas patalpas susitikti su lankančiais šeimos nariais vaikų interesus atitinkančiomis sąlygomis, kurios atitiktų saugumo reikalavimus, bet vaikus mažiau traumotų. Tokie šeimos narių vizitai turėtų užtikrinti galimybę palaikyti reguliarius ir prasmingus šeimos narių ryšius.

(56) Valstybės narės turėtų apsvarstyti galimybę leisti bendrauti skaitmeninėmis priemonėmis, pavyzdžiui, vaizdo skambučiais, kad, be kitų dalykų, kaliniai galėtų išsaugoti ryšį su savo šeimomis, o ruošdamiesi išleidimui į laisvę kreiptis dėl darbo, lankyti mokymo kursus, ieškoti gyvenamosios vietos.

Palaikyti ryšį su šeima, draugais, teisiniais atstovais ir gauti bendruomenės paramą yra gyvybiškai svarbu siekiant užtikrinti humanišką kalinimą ir sėkmingą reintegraciją. Visos valstybės narės garantuoja sulaikytiesiems teisę palaikyti ryšį su išoriniu pasauliu, nors vizitų dažnumas, trukmė ir sąlygos bei bendravimas labai skiriasi.

Pavyzdžiui, šeimos narių vizitai kardomojo kalinimo metu leidžiami kiekvienoje valstybėje. Tačiau minimalus dažnumas gali svyruoti nuo vos vieno ar dviejų kartų per mėnesį iki vieno ar trijų kartų per savaitę, kiekvienos dienos arba tiek kartų, kiek leidžia įstaigos galimybės, o

minimali kiekvieno vizito trukmė, kaip pranešama, daugumoje jurisdikcijų yra 30–60 minučių. Be to, kai kurios valstybės narės sutuoktinių vizitus laiko šeimos narių vizitais arba leidžia kiekvieną mėnesį ar ketvirtį surengti papildomą ilgesnį vizitą, jei tenkinamos tam tikros sąlygos, o kitos valstybės narės tokios galimybės iš viso nenumato. Pasimatymai su nakvyne galimi tik keliose jurisdikcijose, nors taip pat skiriami tik tam tikromis sąlygomis ir retesniais atvejais (paprastai kartą arba du kartus per šešis mėnesius). Tačiau advokatai, pateikę prašymą, gali susitikti su savo ginamaisiais visose valstybėse narėse.

Dažniausiai šie lankymo modeliai po teismo proceso nesikeičia. Kai kuriose valstybėse narėse šeimos narių vizitai gali būti skiriami rečiau, tačiau jų trukmė paprastai pailgėja, o kitose valstybėse narėse jų trukmė taip pat gali pailgėti. Galiausiai, daugiau valstybių narių numato galimybę organizuoti sutuoktinių vizitus ir (arba) vizitus su nakvyne.

Beveik visos valstybės narės patvirtino, kad tiek kardomojo kalinimo, tiek laisvės atėmimo po teismo proceso atvejais taikoma speciali pasimatymų su vaikais tvarka. Tačiau šių priemonių mastas ir tikslas gali būti įvairūs – nuo pagrindinių apsaugos reikalavimų (ypač dėl to, kad vaiką lydėtų tinkamas suaugusysis) laikymosi, vaikams pritaikytų vietų su žaislais užtikrinimo ir kt., apie kurias pranešė dauguma valstybių narių, iki ilgesnių ar papildomų vizitų, atsižvelgiant į pamokų laiką, ir struktūrinės veiklos bei personalo programų, skirtų skatinti palaikyti sveiką tėvų ir vaikų ryšį ir nutraukti iš kartos į kartą perduodamą nepalankios padėties ir įkalinimo ciklą.

Į priežasčių, kodėl galėtų būti ribojamos lankymo teisės (draudimais, apribojimais ar stebėjimu, be kita ko, techninėmis priemonėmis), sąrašą galima įtraukti susirūpinimą dėl saugumo ir tvarkos, taip pat drausmines priemones už kalėjimų taisyklių pažeidimus, vaikų gerovės aspektus arba nesuteiktą tėvų sutikimą. Be to, dėl vykdomų ikiteisminių tyrimų apsaugos (nustatytos teismo nutartimi) užkertamas kelias bendrauti su aukomis ir liudytojais, gaujų nariais ir kt., o dėl laisvės atėmimo po teismo proceso tikslo apsaugos (nustatytos teismo nutartimi) užkertamas kelias bendrauti su asmenimis, kurie gali turėti neigiamą poveikį reabilitacijos ir reintegracijos pastangoms.

Bendrauti laiškais ir telefono skambučiais standartiškai galima visose valstybėse narėse, nors tokio bendravimo dažnumas ir trukmė gali būti ribojami. Paprastai tai leidžiama daryti bent kartą per savaitę, vidutiniškai 10–20 minučių, ir priklauso nuo to, ar kalinys įsigijo pakankamai kreditų. Be to, didžioji dauguma valstybių narių įdiegė arba šiuo metu diegia galimybę bendrauti vaizdo skambučiais, kaip papildomą arba pakaitinę priemonę įprastiems asmeniniams vizitams. Šie vaizdo skambučiai visų pirma skirti bendravimui su šeimos nariais ir mažais vaikais, ypač laisvės atėmimo po teismo proceso atveju, kai palaikyti tokius santykius gali būti sunkiau. Kitaip nei telefono skambučiams, vaizdo skambučiams gali būti taikomos tokios sąlygos kaip išankstinis patvirtinimas ir priežiūra, tačiau jie taip pat gali trukti ilgiau, pavyzdžiui, kai kuriose valstybėse narėse vienam seansui leidžiama skirti iki dviejų valandų. Kita vertus, bendravimas e. paštu ir savarankiškas naudojimas internetu iš esmės yra neprieinami. Kelios valstybės narės pranešė apie išimtis konkrečiais tikslais, pavyzdžiui, švietimo veiklos, darbo ar asmeninių reikalų tvarkymo tikslais. Tačiau tokiais atvejais prieiga paprastai suteikiama tik tam tikroms į baltąjį sąrašą įtrauktoms interneto svetainėms ir nėra skirta asmeniniam bendravimui.

Kaip ir vizitai, bendravimas su išoriniu pasauliu taip pat gali būti ribojamas arba draudžiamas. Išskyrus oficialų ar konfidencialų susirašinėjimą, laiškai gali būti atplėšiami, perskaitomi ir (arba) konfiskuojami. Skambučiai gali būti įrašomi, o telefono numerius gali reikėti patvirtinti. Šių priemonių įgyvendinimo priežastys valstybėse narėse skiriasi. Jos apima susirūpinimą dėl

saugumo ir tvarkos, ypač dėl nusikaltimų ir (arba) (tolesnio) radikalėjimo prevencijos, taip pat drausminės priemonės už kalėjimų taisyklių pažeidimus. Kitos priežastys – (teismo nutartimi nustatyta) vykdomų ikiteisminių tyrimų apsauga (spaudimo liudytojams pavojus ir kt.) ir (teismo nutartimi nustatyta) aukų ir platesnio laisvės atėmimo po teismo proceso tikslo apsauga. Beveik visos valstybės narės norėjo pabrėžti, kad kiekvienas sprendimas apriboti arba uždrausti bendravimą turi būti tikslinis, pagrįstas ir laikinas, tačiau dauguma negalėjo nurodyti termino. Pavyzdžiui, teismo nutartys gali galioti visą kardomojo kalinimo laikotarpį, tačiau drausminės priemonės neišvengiamai bus trumpesnės. Apskritai atrodo, kad principai, kuriais vadovaujamasi, yra proporcingumas ir reguliari peržiūra.

Bendros tendencijos

Palaikyti ryšį su išoriniu pasauliu leidžiama daug kur, tačiau tai įgyvendinama nevienodai. Standartinės bendravimo priemonės yra šeimos narių vizitai ir naudojimas telefonu, be to, vis dažniau leidžiama bendrauti vaizdo skambučiais. Prieiga prie interneto ir e. pašto išlieka ribota. Valstybės narės daug dėmesio skiria į vaikus orientuotai lankymo tvarkai. Iš to matyti, kad bendrai siekiama išlaikyti pusiausvyrą tarp saugumo užtikrinimo ir prasmingų socialinių ryšių palaikymo, o dėl šiuolaikinių technologijų bendravimo galimybių palaipsniui daugėja.

10. Teisinė pagalba

(58) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad kaliniai galėtų veiksmingai naudotis teisininko paslaugomis.

(59) Valstybės narės turėtų gerbti susitikimų ir kitų formų komunikacijos, įskaitant teisinę korespondenciją tarp kalinio ir jo patarėjų teisės klausimais, konfidencialumą.

(60) Valstybės narės turėtų leisti kaliniams susipažinti su dokumentais, susijusiais su jų teismo procesu, arba leisti tokius dokumentus laikyti.

Visos valstybės narės daugiau ar mažiau išsamiai patvirtino, kad asmenys, kuriems taikomas kardomasis kalinimas, gali gauti teisinę pagalbą, visų pirma naudodamiesi savo teise paskirti gynėją. Daugelis valstybių narių aiškiai nurodė, kad kardomasis kalinimas yra padėtis, kai reikalinga privaloma gynyba, ir kad teisinė pagalba ir valstybės skirti gynėjai yra prieinami tiems, kurie neturi pakankamai finansinių išteklių (kaip apibrėžta nacionalinės teisės aktuose). Be to, kai kurios valstybės narės nurodė, kad jų kalėjimų darbuotojai ir socialiniai darbuotojai asmenims, kuriems taikomas kardomasis kalinimas, teikia praktinę informaciją ir patarimus, kaip kreiptis pagalbos (supažindina su teisininkų, NVO ir kt. sąrašu), ir gali padėti kreipiantis pirmą kartą. Visose valstybėse narėse su gynėju bendraujama ir susirašinėjama konfidencialiai ir gynėjų vizitams netaikomi jokie apribojimai.

Paskyrus bausmę, kaliniai visose valstybėse narėse turi teisę kreiptis teisinės pagalbos, kad užginčytų administracinius ar drausminius sprendimus ir saugumo priemones, ir pateikti skundus dėl netinkamo elgesio ar prastų kalinimo sąlygų vidaus, teismine tvarka arba pasinaudodami tarptautiniais mechanizmais. Dauguma valstybių narių dar kartą pabrėžė galimybę gauti teisinę pagalbą, o kelios iš jų pranešė, kad teisinės pagalbos advokatai reguliariai

lankosi kalėjimuose ir teikia konsultacijas. Daugelyje valstybių narių taikomos šios priemonės, kuriomis siekiama sudaryti palankesnes sąlygas naudotis teise į teisinę pagalbą:

- galimybė nuotoliniu būdu (VoIP) konsultuotis su advokatu;
- advokato ir sulaikytojo telefoniniai pokalbiai, susirašinėjimas e. paštu ir korespondencija paštu;
- galimybė sulaikytajam susipažinti su byla (per advokatą);
- sulaikytojo prieiga prie kompiuterio užrašams užsirašyti;
- neatstovaujamiems sulaikytiesiems skirtas teisininkų sąrašas, taip pat
- leidimas advokatui atsinešti į kalėjimą savo kompiuterį.

Dauguma valstybių narių sulaikytiesiems suteikia galimybę fiziškai susipažinti su asmenine ir (arba) bylos medžiaga. Kai kurios valstybės narės visais arba kai kuriais atvejais taip pat suteikia skaitmeninę prieigą (saugioje peržiūros platformoje, per USB ir kt.).

Bendros tendencijos

Teisinė pagalba užtikrinama visose valstybėse narėse. Privaloma gynyba kardomojo kalinimo metu, teisinė pagalba ir griežta konfidencialumo apsauga sukuria tvirtas apsaugos priemones. Galimybė skaitmeniniu būdu bendrauti teisiniais klausimais vis labiau plečiasi, tačiau jos aprėptis nevienoda.

11. Prašymai ir skundai

(61) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad visi kaliniai būtų aiškiai informuojami apie konkrečioje jo kalinimo įstaigoje taikomas taisykles.

(62) Valstybės narės turėtų sukurti palankias sąlygas veiksmingai pasinaudoti procedūra, pagal kurią kaliniai galėtų oficialiai ginčyti savo gyvenimo kalėjime aspektus. Valstybės narės ypač turėtų užtikrinti, kad kaliniai galėtų laisvai pateikti konfidencialius prašymus ir skundus dėl elgesio su jais, naudodamiesi tiek vidaus, tiek išorės skundų mechanizmais.

(63) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad kalinių skundai būtų išnagrinėjami greitai ir kruopščiai ir kad juos nagrinėtų nepriklausoma institucija arba teismas, įgalioti nurodyti taikyti paramos priemonės, ypač priemonės, kuriomis būtų nutrauktas bet koks teisės nebūti kankinamam ir teisės nepatirti nežmoniško ar žeminančio elgesio, pažeidimas.

Veiksmingais skundų nagrinėjimo mechanizmais užtikrinama atskaitomybė, skaidrumas ir pagarba kalinių teisėms. Visose jurisdikcijose numatyti mechanizmai, pagal kuriuos sulaikytieji gali gauti informaciją, teikti prašymus ir skundus dėl sąlygų, elgesio ar procedūrinių klausimų.

Visos valstybės narės patvirtino, kad atvykę sulaikytieji aiškiai informuojami apie įstaigos, kurioje jie laikomi, taisykles. Daugumoje valstybių narių tai daroma žodžiu, pavyzdžiui, per priėmimo pokalbį su kalėjimo viršininku, ir (arba) raštu, pavyzdžiui, sulaikytiesiems įteikiant brošiūras, trumpus informacinius vadovus, taip pat kameroje ir bendroje erdvėje iškabinant iliustruotus plakatus ir kt. Kai kurios valstybės narės pranešė naudojančios ir informacinius vaizdo įrašus. Tam tikros valstybės narės taip pat išsiskyrė savo pastangomis svarbiausią informaciją pateikti prieinama elektronine forma, įdiegdamos specialius IT portalus,

pavyzdžiui, organizacinius intranetus (kuriuose numatyti taisyklių, teisių ir dokumentų skyreliai, taip pat informacija apie veiklą ir naujienas, asmeninės paskyros išmokoms valdyti ir pan.), prie kurių galima prisijungti tiesiai iš kalinių kameros arba apsilankius informaciniame punkte. Kad ir kokios priemonės būtų naudojama, visos valstybės narės iš dalies patikino, kad taisyklės yra išverčiamos į skirtingas kalbas pasitelkiant vertėją žodžiu arba naudojant atitinkamą programinę įrangą.

Taikomi įvairūs skundų teikimo mechanizmai, tačiau paprastai skundai teikiami žodžiu arba raštu tiesiogiai darbuotojams, naudojantis anoniminėmis skundų dėžutėmis, skundų formomis ir procedūromis, kuriose dalyvauja specializuotas funkcijas atliekantys vidaus subjektai, pavyzdžiui, kalėjimų ombudsmenai, skundus nagrinėjantys teisėjai ar prokurorai. Kai kuriose sistemose komunikacijai palaikyti pasitelkiami išrinkti kalinių atstovai arba kitiems kaliniams padedantys suimtieji.

Terminai, per kuriuos sulaikytieji turi gauti atsakymą į jų skundus, valstybėse narėse skiriasi ir priklauso tiek nuo skundo pobūdžio ir skubos, tiek nuo to, kaip jis buvo pateiktas. Dauguma valstybių narių pranešė, kad skundai tvarkomi ir nagrinėjami kuo greičiau – nuo trijų dienų iki ne vėliau kaip 2–3 mėnesių.

Išorės skundų nagrinėjimo procedūros paprastai apima kalėjimo valdybą, kalėjimų tarnybos vadovą ir aukščiausiąją priežiūros instituciją (paprastai Teisingumo ministeriją), taip pat nepriklausomas nacionalines institucijas, pavyzdžiui, kalėjimų komisarą arba ombudsmeną, ir tarptautines priežiūros įstaigas, visų pirma Europos komitetą prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (CPT). Dauguma valstybių narių taip pat paminėjo galimybę kompetentingiems nacionaliniams ir tarptautiniams teismams atlikti teisminę peržiūrą (įskaitant administracinių sprendimų, priimtų reaguojant į vidaus skundus, peržiūrą). Be to, sulaikytieji visada gali laisvai kreiptis į policiją ir prokuratūros tarnybas, taip pat į gynėją, kad atkreiptų dėmesį į atitinkamus nusiskundimus ir nusižengimus.

Bendros tendencijos

Valstybėse narėse užtikrinamos išsamios galimybės naudotis skundų nagrinėjimo mechanizmais, tačiau skiriasi jų sudėtingumo lygis. Skaitmenizuojant procesus palaipsniui didinamas skaidrumas ir trumpėja atsakymo trukmė. Informacija, taip pat ir įvairiomis kalbomis, teikiama priėmimo metu. Išorės priežiūra išlieka svarbia priemone, papildančia vidaus skundų nagrinėjimo mechanizmus.

12. Specialios moterims ir mergaitėms taikomos priemonės

(64) Priimdamos sprendimus, turinčius įtakos bet kuriam moterų ir mergaičių kalinimo aspektui, valstybės narės turėtų atsižvelgti į specifinius moterų ir mergaičių fizinius, profesinio mokymosi, socialinius ir psichologinius poreikius, taip pat į sanitarinius ir sveikatos priežiūros reikalavimus.

(65) Valstybės narės turėtų leisti kalinėms gimdyti ligoninėje, ne kalinimo įstaigoje. Jeigu kūdikis vis dėlto gimsta kalinimo įstaigoje, valstybės narės turėtų suteikti visą reikalingą paramą ir priemones, kad būtų išsaugotas motinos ir kūdikio ryšys ir būtų užtikrinta jų fizinė ir psichikos gerovė, įskaitant tinkamą sveikatos priežiūrą iki gimdymo ir po jo.

(66) Valstybės narės turėtų leisti kūdikius turinčioms kalinėms gyventi kartu su kūdikiais kalinimo įstaigoje tol, kol tai yra suderinama su vaiko interesais. Valstybės narės turėtų suteikti specialias gyvenamąsias patalpas ir imtis visų pagrįstų vaiko interesus atitinkančių priemonių, kad atitinkamų vaikų sveikata ir gerovė būtų užtikrinta visą bausmės vykdymo laikotarpį.

Kalinės moterys turi skirtingų poreikių, susijusių su sveikatos priežiūra, saugumu, šeiminiemis pareigomis ir pažeidžiamumu dėl prievartos. Valstybės narės yra priėmusios įvairių priemonių šiems poreikiams patenkinti, nors paslaugų teikimo lygis labai skiriasi.

Kalines moteris valstybės narės paskirsto į atskiras patalpas arba atskirus skyrius, joms teikia moterų higienos priemones ir numato motinos ir vaiko skyrius, kuriuose moterys gali gyventi su savo vaikais atlikdamos bausmę arba laukdamos teismo proceso (žr. toliau). Be to, dauguma valstybių narių nurodė esančios plačiai išsipareigojusios kalinėms moterims teikti tikslinį gydymą ir paramos priemones. Tai gali apimti specializuotą fizinės ir psichikos sveikatos priežiūrą, visų pirma galimybę atlikti įprastus ginekologinius tyrimus, gauti ikigimdyvines ir pogimdyvines paslaugas, taip pat socialines, psichosocialines ir psichiatrines intervencijas toms kalinėms, kurios patiria nerimą ar depresiją arba yra nukentėjusios nuo smurto ar prievartos; su lytimi susijusio sporto ir laisvalaikio veiklą, švietimo programas arba darbo ir profesinio mokymo galimybes, ilgesnius ar papildomus vaikų vizitus; kalėjimo darbuotojų moterų atliekamos kūno apieškos ir (arba) priežiūra, taip pat griežčiau reglamentuojamą drausminių priemonių, ypač kalinimo vienutėje, taikymą nėščioms ir neseniai pagimdžiusioms kalinėms.

Visos valstybės narės patvirtino, kad kalinėms moterims paprastai leidžiama pagimdyti ne kalėjime, nors absoliutus per pastaruosius trejus metus pagimdžiusių kalinių skaičius valstybėse narėse labai skiriasi – nuo mažiau nei 10 iki daugiau nei 150 kalinių gimdymų. Tai savo ruožtu rodo, kad laikomasi gana skirtingo požiūrio į nėščių moterų įkalinimą visoje ES.

Amžius, iki kurio vaikams leidžiama likti kalėjime su motina, daugumoje valstybių narių yra vieni arba treji metai, jei tai atitinka vaiko interesus. Kai kuriose valstybėse narėse nėra griežtos amžiaus ribos, o keliose valstybėse narėse vaikai su motina gali likti kalėjime iki šešerių metų amžiaus.

Dauguma valstybių narių patvirtino, kad jose veikia motinos ir vaiko skyriai ir kad juose kalios moterys su vaikais.

Bendros tendencijos

Moterų poreikiai vis labiau pripažįstami visose kalinimo sistemose, gerinant sveikatos priežiūrą, higienos paslaugų teikimą, saugą ir paramą šeimai. Motinos ir vaiko skyriai yra plačiai prieinami, nors jų struktūra ir amžiaus ribos skiriasi. Lyčiai atžvalgi politika tebėra nevienoda: kai kuriose jurisdikcijose teikiamos visapusiškos paslaugos, o kitose remiamasi labiau ribotomis nuostatomis.

13. Specialios užsienio piliečiams taikomos priemonės

(67) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad užsienio piliečiams ir kitiems specialiujų lingvistinių poreikių turintiems kaliniams būtų suteiktos pagrįstos galimybės naudotis profesionalaus vertimo žodžiu ir rašytinės medžiagos vertimo raštu į tą kalbą, kurią jie supranta, paslaugomis.

(68) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad užsienio piliečiai nepagrįstai nedelsiant būtų informuoti apie jų teisę prašyti leisti susisiekti su šalies, kurios piliečiai jie yra, diplomatine ar konsuline tarnyba ir jiems turi būti leista naudotis pagrįstomis ryšio priemonėmis.

(69) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad būtų suteikta informacija apie teisinę pagalbą.

(70) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad užsienio piliečiai būtų informuoti apie galimybę prašyti, kad jų bausmės vykdymo arba kardomojo kalinimo priemonės būtų perkeltos į jų nilietinės ar nuolatinės gyvenamosios vietos šalį, kaip nurodžiu numatyta pagal

Daugelyje jurisdikcijų didelę dalį sulaikytųjų sudaro užsieniečiai, o kalinimo sistemos pritaikė savo procedūras, kad pašalintų kalbines, teises ir socialines kliūtis, su kuriomis tokie kaliniai gali susidurti. Visos valstybės narės praneša apie specializuotas priemones, kuriomis siekiama užtikrinti, kad užsienio piliečiai galėtų suprasti savo teises ir jomis naudotis, palaikyti ryšius su savo konsulatais ir gauti reintegracijos paramą.

Be informacijos, pavyzdžiui, įstaigos taisyklių, vertimo raštu ir žodžiu, daugelis valstybių narių pranešė apie papildomas priemones kaliniams užsieniečiams remti. Šios priemonės visų pirma apima galimybę lankyti atitinkamus kalbų kursus, investicijas į veiklą, programas ar specialistus, siekiant skatinti integraciją ir tarpkultūrinius įgūdžius, pagalbą atlikti tarptautinius telefoninius ar vaizdo skambučius ryšiui su šeimos nariais palaikyti, bendras tos pačios šalies ir (arba) ta pačia kalba kalbančių kalinių patalpas ir pagalbą imigracijos klausimais. Įvairios vertimo žodžiu paslaugos, kuriomis naudojasi valstybės narės, apima vidaus ar išorės vertėjus žodžiu (gyvai), garso ir (arba) vaizdo vertimą žodžiu, e. vertimo priemones, daugiakalbius darbuotojus arba ta pačia kalba kalbančių kalinių pagalbą.

Visos valstybės narės patvirtino, kad pagal tarptautinių susitarimų sistemą ir taikymo sritį užsienio piliečiai turi teisę pranešti savo atitinkamai diplomatinei ar konsulinei atstovybei apie savo kalinimą ir kad susirašinėjimas, telefoniniai ar vaizdo skambučiai ir vizitai gali vykti konfidencialiai ir nepagrįstai neapribojant. Be to, visos valstybės narės patvirtino, kad užsienio piliečiai gali gauti teises konsultacijas ir teisinę pagalbą tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir jų pačių piliečiai.

Beveik visos valstybės narės pranešė, kad užsienio piliečiai aktyviai informuojami apie galimybę prašyti, kad jų bausmės arba kardamosios priemonės vykdymas būtų perduotas jų pilietybės arba nuolatinės gyvenamosios vietos šaliai pagal pamatinius sprendimus 2008/909/TVR ir 2009/829/TVR. Kai kuriose valstybėse narėse šią informaciją per priėmimo procedūrą kalėjimo darbuotojai teikia žodžiu ir (arba) raštu ir ta kalba, kurią kalbės gali suprasti. Kai kuriose valstybėse narėse ši informacija įtraukta į informacines brošiūras, kurios visiems sulaikytiesiems dalijamos atvykus. Tačiau kelios valstybės narės aiškiai nurodė, kad kreipiantis dėl tokio perdavimo, bent jau kai kuriais atvejais, gali būti teikiama nacionalinė teisinė pagalba.

Bendros tendencijos

Užsieniečiams teikiama plataus masto procedūrinė parama, visų pirma užtikrinant galimybę gauti vertimo raštu ir žodžiu paslaugas ir bendrauti su konsulinėmis įstaigomis. Švietimo ir integracijos priemonės yra įprastos, nors galimybės jomis pasinaudoti skiriasi, o pagalbos, teikiamos perkeltant laisvės atėmimo bausmes ar kardomasias priemones, skirtis dar ryškesnė.

14. Specialios vaikams ir jaunuoliams taikomos priemonės

(71) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad sprendžiant visus su vaiko kalinimu susijusius klausimus pirmiausia būtų atsižvelgiama į vaiko interesus ir kad priimant sprendimus, galinčius paveikti bet kurį jų kalinimo aspektą, būtų atsižvelgiama į konkrečias jų teises ir poreikius.

(72) Vaikams valstybės narės turėtų nustatyti tinkamą daugiadisciplinį kalinimo režimą, pagal kurį būtų užtikrinama ir saugoma vaikų sveikata ir jų fizinis, psichikos ir emocinis vystymasis, teisė į mokymąsi ir lavinimąsi, galimybė veiksmingai ir reguliariai naudotis savo teise į šeimos gyvenimą ir dalyvauti programose, kurios skatina jų reintegraciją į visuomenę.

(73) Bet kokios drausminės priemonės, įskaitant kalinimą vienutėje, suvaržymo priemonės ar jėgos panaudojimą, turėtų būti taikomos, jeigu yra būtina reikalingos ir proporcingos.

(74) Kai tai yra tikslinga, valstybės narės yra raginamos nusikaltėliams jaunuoliams iki 21 metų amžiaus taikyti psichologinę kalinimo priemonę.

Kalintiems vaikams ir jauniems suaugusiesiems dėl jų raidos poreikių, didesnio pažeidžiamumo ir potencialo reabilituotis reikalingos specialios apsaugos priemonės. Valstybės narės taiko įvairias apsaugos priemones, kuriomis reglamentuojamas šių kalinių atskyrimas, švietimas, drausminė praktika ir jiems teikiama psichologinė pagalba.

Be kalinių atskyrimo, dauguma valstybių narių pranešė, kad jaunesnių nei 18 metų vaikų ir, kai taikytina, 18–21 metų jaunų suaugusiųjų kalinimo tvarka grindžiama nebaudžiamaisiais, švietimo tikslais ir socialine bei psichologine parama, būtina pilietinės atsakomybės ir priklausymo jausmui skatinti. Be privalomojo mokyklinio ugdymo užbaigimo, profesinio mokymo ir tinkamos sporto bei laisvalaikio veiklos, konkretūs pavyzdžiai, ką tai galėtų reikšti,

apima laisvas arba pusiau laisvas gyvenimo sąlygas; sustiprintą specialiai parengtų įvairių sričių darbuotojų priežiūrą ir galimybę į juos kreiptis; dažną ir artimą bendravimą su šeimos nariais, be kita ko, vizitų namuose ir šeimos terapijos sesijų metu, ir dalyvavimą vietos bendruomenėje, taip pat asmeninių, emocinių ir socialinių įgūdžių ugdymą, pavyzdžiui, siekiant padėti puoselėti sveikos mitybos ir higienos įpročius, kontroliuoti agresiją ir smurtinį elgesį, užkirsti kelią priklausomybei ir stiprinti socialinį pasitikėjimą.

Dauguma valstybių narių iš esmės patvirtino galimybę taikyti kardomąjį kalinimą vienutėje kaip drausminę priemonę ikiteisminio tyrimo metu sulaikytiesiems ir jaunesniems nei 18 metų nuteistiesiems. Tačiau jos aiškiai nurodė, kad tai yra krašutinė priemonė, taikoma tik už sunkius ir (arba) pakartotinius nusikaltimus, kaip nurodyta kalėjimo taisyklėse. Prie tokių nusikaltimų priskiriamas pabėgimas, narkotikų ar kitų draudžiamų daiktų gabenimas į įstaigą, grasinimai ir smurtiniai išpuoliai prieš personalą ar kitus kalinius, ligos imitavimas siekiant būti išvežtam iš įstaigos, dalyvavimas kolektyvinio nepaklusnumo veiksmuose ir pan. Kai kurios valstybės narės kalinimą vienutėje skiria ir apsaugos tikslais, kai įtariama, kad asmuo gali save sužaloti ar kyla savižudybės pavojus, dėl sveikatos priežasčių arba kai reikia apsaugoti kitus pažeidžiamus kalinius. Iš esmės, nors vienutėje praleistas laikas turės būti proporcingas priežastčiai, dėl kurios nuspręsta skirti tokį kalinimą, ilgiausia trukmė gali labai skirtis – nuo 3 iki 21 dienos. Daugumoje valstybių narių trukmė įvairuoja nuo 5 iki 10 dienų, tačiau vienoje valstybėje narėje priemonė skiriama iki keturių valandų per dieną ne daugiau kaip penkioms dienoms iš eilės, o kitoje ji taikoma tik poilsio metu, kad nepaveiktų pamokų laiko. Galiausiai, nors tik kelios valstybės narės iš tikrųjų nurodė, kaip dažnai peržiūrimi sprendimai dėl kalinimo vienutėje, daugelis jų pažymėjo medicininės ir psichologinės priežiūros svarbą.

Be kalinimo vienutėje arba vietoj jo kelios valstybės narės taip pat patvirtino, kad jaunesniems nei 18 metų vaikams gali būti taikomos kitos, mažiau intervencinės drausminės priemonės. Dažniausios iš jų – įspėjimai ir papeikimai, intensyvesnis stebėjimas, tam tikrų daiktų konfiskavimas ar sulaikymas, kišenpinigių ir apsipirkimo kalėjimų parduotuvėje ribojimas, (bendruomenės) laisvalaikio veiklos ir kultūrinių renginių ribojimas, garso ir vaizdo prietaisų (pvz., asmeninės televizijos) pašalinimas, vizitų ir telefoninių skambučių sumažinimas ar sutrumpinimas, teisės dirbti sustabdymas ir draudimas gauti siuntinius. Visos šios priemonės yra laikinos, taikomos nuo kelių dienų iki kelių mėnesių vienu metu ir turi būti proporcingos padarytam drausminiam nusižengimui. Taigi, pavyzdžiui, nepagarbiai elgiantis su darbuotojais arba nesitvarkant savo kameros, imamas švelnesnių atsakomųjų priemonių nei vagystės ar prekybos narkotikais atveju. Kai kurios valstybės narės pabrėžė, kad drausminės priemonės svarbu taikyti tik tuo atveju, jei atkuriamosios ar pedagoginės intervencinės priemonės nepasiteisino.

Bendros tendencijos

Visos valstybės narės vaikų ir jaunų suaugusiųjų apsaugą laiko itin svarbiu prioritetu. Šie kaliniai daug kur atskiriami nuo suaugusiųjų, jiems teikiamos privalomo švietimo paslaugos ir išsami psichologinė pagalba. Apribojant kalinimą vienutėje ir akcentuojant ryšio su šeimos nariais palaikymą užtikrinamos nuoseklios apsaugos priemonės. Jauniems suaugusiesiems (18–21 metų) taikomi įvairesni metodai, tačiau daugelyje sistemų vis labiau pripažįstami jų specifiniai raidos poreikiai.

15. Specialios asmenims su negalia arba sunkios sveikatos

būklės asmenims taikomos priemonės

(75) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad neįgaliesiems ar sunkios sveikatos būklės asmenims būtų suteikiama reikiama jų specialiuosius poreikius ir nacionalinėje visuomenės sveikatos sistemoje teikiamą priežiūrą atitinkanti priežiūra. Valstybės narės ypač turėtų užtikrinti, kad asmenims, kuriems diagnozuota su psichikos sveikata susijusi sveikatos būklė, būtų suteikta specializuota profesionali pagalba, jeigu reikia, specializuotose institucijose ar specialiuose medikų prižiūrimuose kalnimo įstaigos skyriuose, ir kad prirėikus būtų užtikrintas kalinių sveikatos priežiūros tęstinumas rengiantis paleidimui į laisvę.

(76) Nustatydamos materialines kalnimo sąlygas ir režimus, valstybės narės turėtų ypač rūpintis, kad būtų patenkinti neįgalių ar sunkios sveikatos būklės kalinių poreikiai ir užtikrintas prieinamumas. Prie to reikėtų priskirti būtinybę suteikti tokiems kaliniams galimybę užsiimti tinkama veikla.

Asmenys su negalia arba sunkios sveikatos būklės asmenys susiduria su kliūtimis būdami nelaisvėje, todėl valstybės narės parengė įvairių priemonių, skirtų atsižvelgti į jų poreikius ir juos patenkinti. Valstybės narės teikia bendrą informaciją apie fizinės ir psichikos sveikatos paslaugų teikimą ir parengia priklausomybės nuo psichoaktyviųjų medžiagų ir abstinencijos simptomų valdymo programas. Be šių priemonių, dažniausiai valstybių narių nurodomos priemonės, kurių jos ėmėsi siekdamos pritaikyti kalnimo sąlygas prie kalinių su negalia ar sunkios sveikatos būklės kalinių (kuriems taikomas kardomasis kalnimas ir kurie yra nuteisti) poreikių, yra susijusios su kamerų ir skyrių, taip pat bendrojo naudojimo patalpų prieinamumu kaliniams su fizine negalia ir vyresnio amžiaus kaliniams. Prie šių priemonių galima priskirti viską: nuo pakeltų kameroje įrengtų tualetų ir dušo kėdžių, papildomai įrengtų turėklų ir reguliuojamų lovų iki rampų, liftų ir platesnių koridorių (taip pat vizitų patalpose). Kai kurios valstybės narės taip pat paminėjo, kad teikia tokias pagalbos priemones kaip ramentai ir asmenų su negalia vežimėliai, nors, pagal visų jurisdikcijų teisę, tai turėtų būti laikoma būtina sveikatos priežiūra, o kitos pažymėjo, kad kaliniams gali būti teikiama speciali pagalba atliekant kasdienes užduotis. Kita vertus, tik kai kurios valstybės narės paminėjo, kad skiriama speciali veikla ir gydymas, pavyzdžiui, sporto programos, darbo galimybės ir kt. Galiausiai daugiau kaip trečdalis visų valstybių narių pranešė, kad jose veikia specializuoti psichikos sveikatos ir (arba) narkomanijos skyriai.

Bendros tendencijos

Valstybėse narėse su negalia susiję poreikiai vis labiau pripažįstami, tačiau įgyvendinimas tebesiskiria. Aplinka pritaikoma atliekant struktūrinius pakeitimus ir kai kuriais atvejais aprūpinant pagalbinais prietaisais ar teikiant individualią paramą, skirtą padėti kaliniams atlikti kasdienes užduotis. Labiau specializuotos atsakomosios priemonės, pavyzdžiui, pritaikyta veikla arba specialūs psichikos sveikatos ir narkomanijos skyriai, yra mažiau paplitusios.

16. Specialios specialiųjų poreikių turintiems ar pažeidžiamiems asmenims taikomos

(77) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad įkalinti asmenys nebūtų dar labiau marginalizuojami dėl jų seksualinės orientacijos, rasinės ar etninės kilmės, religinių įsitikinimų ar kitu pagrindu.

(78) Valstybės narės turėtų imtis visų pagrįstų priemonių, kad užkirstų kelią bet kokiam smurtui ar kitam netinkamam kalinimo įstaigos darbuotojų ar kitų kalinių elgesiui, tiksliau, fizinėi, psichinei ar seksualinei prievartai prieš asmenis dėl jų seksualinės orientacijos, rasinės ar etninės kilmės, religinių įsitikinimų ar kitu pagrindu. Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad tokio smurtinio ar netinkamo elgesio rizikos atvejais būtų taikomos specialios apsaugos priemonės.

priemonės

Kalinimo sistemose kalinami įvairūs pažeidžiami kaliniai, įskaitant vyresnio amžiaus asmenis, psichikos ligomis sergančius asmenis, į savižudybę linkusius asmenis, LGBTIQ kalinius ir nuo psichoaktyviųjų medžiagų priklausomus asmenis.

Iš esmės visos valstybės narės patvirtino, kad imasi veiksmų specialiųjų poreikių turinčių ir pažeidžiamų kalinių saugumui užtikrinti: vykdo bendrą kovos su diskriminacija politiką ir rengia darbuotojų mokymus, rengia pažeidžiamumo klasifikaciją ir apsaugos priemones, individualius priežiūros ir reabilitacijos planus, vykdo įtraukią veiklą ir didina kitų kalinių informuotumą arba griežtai laikosi vidaus ataskaitų teikimo įpareigojimų. Paklaustos konkrečiai apie LGBTIQ+ kalinių apsaugą, vos kelios valstybės narės pranešė apie praktines gaires, kaip spręsti konkrečias problemas, pavyzdžiui, susijusias su galimybe naudotis tinkamomis sveikatos priežiūros paslaugomis, prausimosi tvarka, įvardžių vartojimu, privatumu ir duomenų apsauga, kūno apieškomis, smurtu, patyčiomis ir kt. Tačiau beveik visos valstybės narės nurodė, kad daugiausia dėmesio jos skiria translyčių kalinių paskirstymui. Šioje srityje vadovaujamosi įvairiais požiūriais – nuo paskirstymo pagal registruotą (teisinę) lytį iki kiekvienu konkrečiu atveju priimamo sprendimo (asmeniniai pageidavimai, saugumo problemos, ekspertų vertinimai) arba specialių skyrių ar vienviečių kamerų.

Valstybės narės iš esmės patvirtino, kad kalėjime teikiama galimybė pradėti arba tęsti hormoninį gydymą.

Bendros tendencijos

Pažeidžiamumo valdymas iš esmės integruojamas į kalinimo operacijas. Beveik visos valstybės narės pranešė apie priemones, kuriomis siekiama apsaugoti specialiųjų poreikių turinčius ir pažeidžiamus kalinius, įskaitant kovos su diskriminacija politiką, darbuotojų mokymą, pažeidžiamumo vertinimus ir individualios priežiūros ar paskirstymo planus.

17. Tikrinimas ir stebėjimas

(79) Valstybės narės turėtų sukurti palankias sąlygas nepriklausomai institucijai vykdyti reguliarius patikrinimus ir įvertinti, ar kalinimo įstaigos yra administruojamos laikantis nacionalinės ir tarptautinės teisės reikalavimų. Valstybės narės ypač turėtų suteikti galimybę nekliudomai į kalinimo įstaigas patekti Europos komiteto prieš kankinimą ir nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą ir Nacionalinio prevencinių mechanizmų tinklo atstovams.

(80) Valstybės narės turėtų leisti į kalinimo įstaigas patekti nacionalinių parlamentų nariams ir yra skatinamos tokią pačią galimybę suteikti Europos Parlamento nariams.

(81) Valstybės narės taip pat turėtų apsvastyti galimybę pagal teisėjų, prokurorų, gynybos advokatų teisinio mokymo programas rengti reguliarius jų vizitus į kalinimo įstaigas ir kitus kalinimo centrus.

Patikimi tikrinimo ir stebėjimo mechanizmai yra labai svarbūs skaidrumui, atskaitomybei ir netinkamo elgesio prevencijai.

Daugelis valstybių narių taiko trišalę vidaus ir išorės, taip pat nacionalinę ir tarptautinę kontrolės sistemą. Ši sistema paprastai apima i) teisėjus, prokurorus ir (arba) nacionalinės kalėjimų administracijos inspekciją; ii) Teisingumo ministeriją, kaip aukščiausiąją priežiūros instituciją, ombudsmeną ir (arba) specializuotas agentūras ir komisijų narius, kuriems pavesta atlikti kalėjimų auditą ir ginti kalinių teises, taip pat iii) nacionalinio parlamento ir CPT narius.

Paprastai kuo tolimesnis nuo nacionalinės kalėjimų tarnybos yra tam tikras priežiūros organas, tuo didesnė tikimybė, kad jo išvados yra arba gali būti skelbiamos viešai. Beveik visos valstybės narės nepranešė apie jokių prieigos prie objektų ir dokumentų apribojimus, ypač taikomus tiems organams, kurie veikia kaip nacionaliniai prevenciniai mechanizmai. Kai kurios valstybės narės pažymėjo, kad neskelbtina informacija turi būti tvarkoma konfidencialiai arba gali būti ribojama nacionalinio saugumo, vykdomų tyrimų, medicininės paslapties ir kt. sumetimais ir kad prieiga prie objektų taip pat gali būti laikinai ribojama, ypač jei negalima užtikrinti lankytojų saugumo.

Paklaustos, ar yra įdiegusios sistemas, skirtas stebėti, kaip laikomasi kitoms valstybėms narėms duotų patikinimų vykdant Europos arešto orderio (EAO) procedūras, daugelis valstybių narių nurodė bendrą kalinimo sąlygų stebėseną, o kai kurios pareiškė, kad tai yra teismų, prokuratūros ar Teisingumo ministerijos ir kt. atsakomybė. Tik viena valstybė narė pranešė apie savo kalėjimuose taikomą sudėtingą tikralaikio tikrinimo sistemą, kurioje stebima, ar laikomasi patikinimų, ir automatiškai perspėjama apie jų nesilaikymo atvejus. Ji taip pat aktyviai tikrina, ar patikinimai buvo duoti dėl naujų atvykusių asmenų, ir naudoja specialias kameras, kad išvengtų reikalavimų nesilaikymo.

Bendros tendencijos

Tikrinimo ir stebėsenos sistemos yra išsamios visose jurisdikcijose, nors ir įgyvendinamos skirtingai. Nepriklausoma priežiūra yra plačiai institucionalizuota, o išorės įstaigos atlieka

aktyvų vaidmenį vertindamos sąlygas. Taip pat skiriasi ataskaitų teikimo ir tolesnių veiksmų mechanizmų veiksmingumas.

18. Specialios radikalizacijos kalėjimuose mažinimo priemonės

(82) Valstybės narės yra raginamos atlikti pradinį rizikos įvertinimą ir kaliniams, kurie yra įtariami arba kaltinami padarę teroristinius ir smurtinio ekstremizmo nusikaltimus, nustatyti tinkamą kalinimo režimą.

(83) Remiantis tuo rizikos įvertinimu, tokie kaliniai gali būti laikomi kartu atskirame teroristų kalinimo skyriuje arba gali būti kalinami kartu su kitais kaliniais. Antruoju atveju valstybės narės turėtų užtikrinti, kad tokie asmenys negalėtų tiesiogiai bendrauti su ypač pažeidžiamais kaliniais.

(84) Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad kalėjimo administracija ir toliau reguliariai vertintų riziką (kalinimo pradžioje, kalinimo laikotarpiu ir prieš išleidžiant kalinius, kurie įtariami padarę teroristinius ar smurtinio ekstremizmo nusikaltimus arba buvo už tai nuteisti, į laisvę).

(85) Valstybės narės yra skatinamos organizuoti bendrus visiems darbuotojams skirtus mokymus ir rengti specializuotus darbuotojus, kad jie galėtų anksti atpažinti radikalizacijos požymius. Valstybės narės taip pat turėtų apsvarstyti galimybę leisti veikti tinkamam skaičiui gerai parengtų įvairioms religijoms atstovaujančių kalėjimo kapelionų.

(86) Valstybės narės turėtų įgyvendinti priemones, pagal kurias kalėjimuose būtų numatytos rehabilitacijos, deradikalizacijos ir skatinimo nedalyvauti nusikalstamoje veikloje programos, skirtos kaliniams, kuriuos ruošiamasi išleisti į laisvę, ir programos po išleidimo į laisvę, pagal kurias būtų skatinama kalinių, nuteistų už teroristinius ir smurtinio ekstremizmo nusikaltimus, reintegracija.

Radikalizacijos prevencija ir skatinimo nedalyvauti nusikalstamoje veikloje rėmimas yra pagrindiniai sulaikymo sistemų prioritetai. Valstybės narės taiko įvairias strategijas, apimančias rizikos vertinimą, specializuotas intervencines priemones, darbuotojų mokymą ir tarpžinybinį bendradarbiavimą.

Dauguma valstybių narių pranešė, kad imtasi bent kai kurių ir dažnu atveju keleto konkrečių priemonių radikalizacijos kalėjimuose problemai spręsti. Tačiau reikia pažymėti, kad ne visos valstybės narės tas pačias priemones įgyvendino vienodai. Vienas iš dažnai minimų pavyzdžių yra tai, kad rizikos vertinimo priemonės plačiai naudojamos siekiant nustatyti asmenis, kuriems gresia radikalizacijos rizika arba kurie turi ekstremistinės ideologijos apraiškų.

Kai kuriose jurisdikcijose veikia specializuoti padaliniai arba skyriai, skirti asmenims, kurie, kaip įvertinta, kelia radikalizacijos riziką. Kitose sistemose vengiama fizinės segregacijos, kad nebūtų leidžiama formuotis ekstremistiniams tinklams, ir vietoj to pasirenkama integruoti sulaikytuosius su visais kaliniais.

Valstybėse narėse taip pat plačiai prieinamos deradikalizacijos ir skatinimo nedalyvauti nusikalstamoje veikloje programos, taip pat naudojimas tarpžinybiniu bendradarbiavimu su

nacionalinėmis saugumo agentūromis, policijos institucijomis, probacijos tarnybomis ir bendruomenės organizacijomis siekiant stebėti asmenis prieš jų paleidimą į laisvę ir po jo.

Darbuotojų mokymas apima tiek pagrindinį, tęstinį ir laipsnišką profesinį tobulėjimą, tiek plataus masto programas, skirtas patikimoms, naujausioms žinioms ir įgūdžiams, susijusiems su radikalizacijos vertinimu, prevencija ir intervencijos strategijomis, perduoti.

Bendros tendencijos

Visose valstybėse narėse plačiai paplitusios radikalizacijos prevencijos strategijos, pavyzdžiui, rizikos vertinimas, specializuotos intervencinės priemonės ir daugiadalykis bendradarbiavimas. Kai kurios valstybės narės taiko segregacijos priemones, o kitos pirmenybę teikia integracijai su visais kaliniais. Nepaisant tam tikrų darbuotojų mokymo lygio skirtumų, tarpžinybinis koordinavimas iš esmės yra gerai išplėtotas.

Išvados, geriausia praktika ir tolesni veiksmai

Bendros išvados

Iš lyginamojo kardomojo kalinimo ir materialinių kalinimo sąlygų vertinimo matyti, kad valstybės narės sukūrė teisinę sistemą, kuri iš esmės atspindi Europos ir tarptautinius standartus. Tačiau abiejose srityse išlieka nuolatinis atotrūkis tarp teisės ir praktikos.

Kardomojo kalinimo srityje daugumoje sistemų įtvirtintas principas, kad laisvės atėmimas iki teismo turi būti išimtinis ir atitikti būtinumo bei proporcingumo kriterijus. Nors numatytas platus alternatyvų katalogas, šios priemonės tebėra naudojamos nepakankamai dažnai. Nepaisant to, kad įpareigojimai užsiregistruoti, paleidimas už užstatą, elektroninė stebėseną ir gyvenamosios vietos apribojimai yra oficialiai pripažinti, teismai dažnai renkasi laisvės atėmimo priemones. Tokios kliūtys kaip pasitikėjimo trūkumas, išteklių stygius ir techniniai suvaržymai mažina alternatyvų veiksmingumą, o tarpvalstybinės priemonės, pavyzdžiui, Europos teisminės priežiūros orderis (ETPO), tebėra pernelyg retai naudojamos. Motyvuoto įtarimo reikalavimas yra nuosekli apsaugos priemonė, tačiau tokio įtarimo apibrėžtis ir nustatymo riba skiriasi, todėl skirtingose jurisdikcijose neužtikrinama vienoda apsauga.

Teismai paprastai privalo pagrįsti sprendimus dėl kardomojo kalinimo, tačiau šie motyvai būna nevienodos kokybės ir kai kuriais atvejais tebenaudojamos bendro pobūdžio ar šabloninės formuluotės. Periodinės peržiūros taip pat yra įprastos teisėje, tačiau jų veiksmingumas ne visada užtikrinamas, todėl kyla rizika, kad tokios peržiūros taps tik formalumu. Teisė būti išklausytam prieš kardomąjį kalinimą pripažįstama beveik visuotinai, tačiau galimybė susipažinti su bylos medžiaga ir konfidencialumo apsauga, ypač per vaizdo konferencijos posėdžius, tebekelia susirūpinimą. Galima pasinaudoti teisių gynimo priemonėmis ir teikti apeliacinius skundus, tačiau gerokai skiriasi terminai, taisyklių aiškumas ir praktinis veiksmingumas. Daugelyje valstybių narių nustatyti maksimalūs kardomojo kalinimo laikotarpiai, tačiau sudėtingose bylose pratęstas kardomasis kalinimas tebėra daugkartinė problema. Kardomojo kalinimo laiko išskaičiavimas iš galutinių bausmių yra beveik visuotinė garantija, tačiau taisyklės dėl kompensacijos išteisinamojo nuosprendžio atveju tebėra nevienodos. Nepaisant to, kad Pamatinis sprendimas dėl ETPO buvo perkeltas į visų valstybių narių nacionalinę teisę, jo praktinis taikymas tebėra minimalus. Todėl įtariamiesiems užsieniečiams dažnai taikomas kardomasis kalinimas, net jei lygiavertė priežiūra galėtų būti organizuojama jų kilmės valstybėje narėje.

Kalbant apie materialines sąlygas, plačiai nustatyti minimalūs gyvenamųjų patalpų standartai, visų pirma susiję su asmenine erdve ir galimybe naudotis pagrindinėmis paslaugomis. Tačiau perpildymas ir toliau trukdo laikytis reikalavimų, todėl daugelio kalinių padėtis neatitinka tarptautinių lyginamųjų standartų. Paskirstymo politika paprastai siekiama atskirti kalinius pagal teisinį statusą, lytį ir amžių, tačiau dėl ribotų pajėgumų šią politiką griežtai įgyvendinti galima retai. Higienos ir sanitarijos standartai yra užtikrinami, tačiau tebėra trūkumų kalbant apie privatumą, šiltą vandenį ir kenkėjų kontrolę. Mitybos srityje standartų iš esmės laikomasi, tačiau dėl biudžetų skirtumų maisto kokybė įvairiose įstaigose skiriasi.

Už kameros ribų praleidžiamas laikas ir kasdienė veikla lauke yra garantuota, tačiau iš tikrųjų praktika labai skiriasi. Nors esama galimybių užsiimti prasminga veikla, pavyzdžiui, dirbti,

mokytis ir gauti profesinį mokymą, jos įgyvendinamos nevienodai, ypač asmenų, kuriems taikomas kardomasis kalinimas, atžvilgiu. Plačiai užtikrinamas sveikatos priežiūros paslaugų teikimas, tačiau tebėra spragų, susijusių su parama psichikos sveikatai, savižudybių prevencija ir priklausomybės gydymu. Nors protokolai numatyti, savižudybių atvejai ir savižala tebėra opūs klausimai. Dedamos pastangos užkirsti kelią smurtui ir netinkamam elgesiui, įskaitant stebėjimą ir darbuotojų mokymą, tačiau nenuoseklus duomenų rinkimas ir ataskaitų teikimas silpnina priežiūrą.

Tinkamai įtvirtintos teisės palaikyti ryšį su išoriniu pasauliu ir gauti teisinę pagalbą. Šeimos narių vizitų, susirašinėjimų ir teisės į teisinę gynybą reikalavimų iš esmės paisoma ir vis dažniau diegiamos inovacijos, pavyzdžiui, vaizdo skambučiai ir vaikams pritaikyta lankymo tvarka. Tačiau skaitmeninio bendravimo galimybės tebėra menkai užtikrinamos, ypač užsienio piliečiams. Skundų teikimo mechanizmai yra tinkamai išplėtoti ir greta jų teikiama nepriklausomų stebėsenos įstaigų pagalba, tačiau reagavimas, patikrinimų dažnumas ir tolesni veiksmai, kurių imamasi pagal rekomendacijas, labai skiriasi.

Plačiai pripažįstamos specialios pažeidžiamų grupių, pavyzdžiui, moterų, vaikų, užsienio piliečių, asmenų su negalia ir kitų asmenų, turinčių specialiųjų poreikių, apsaugos priemonės. Tai apima lyčiai atžvalgią sveikatos priežiūrą, su vaikais susijusį švietimą, vertimo žodžiu paslaugas ir prieinamą infrastruktūrą. Vis dėlto dėl pasenusios infrastruktūros, perpildymo ir nevienodų išteklių trukdoma jas nuosekliai įgyvendinti. Kai kuriose vietose yra specialiai tam pritaikytų skyrių ir programų, tačiau tai toli gražu nėra visuotinė praktika.

Visos šios išvados patvirtina, kad dauguma valstybių narių sukūrė gana tvirtą teisinę sistemą, susijusią tiek su procesinėmis teisėmis kardomojo kalnimo metu, tiek su materialinėmis kalnimo sąlygomis. Tačiau dėl nuolatinių praktinio įgyvendinimo spragų šie standartai ir toliau paminami. Iš daugkartinių problemų, susijusių su perpildymu, nepakankamu alternatyvų kalnimo naudojimu, infrastruktūros trūkumais ir nevienoda pažeidžiamų grupių apsauga, matyti, kad reikia dėti daugiau pastangų siekiant užtikrinti, kad teisės būtų visapusiškai gerbiamos praktikoje.

Geriausią praktiką

Nepaisant gerokai besiskiriančios infrastruktūros, išteklių ir teisinių tradicijų, daugelyje jurisdikcijų sukurta **geriausią praktiką**, kuria stiprinamos procedūrinės garantijos kardomojo kalnimo metu ir gerinamos kalnimo sąlygos. Tokia praktika taip pat gali būti remiama kalinių socialinė reabilitacija ir ji gali tapti platesnio įgyvendinimo pavyzdžiu.

Kalbant apie **procesines teises kardomojo kalnimo metu**, galima išskirti toliau pateikiamą geriausią praktiką.

- Kelios valstybės narės priėmė išsamius teisės aktų reikalavimus, kuriais teisėjai įpareigojami nurodyti aiškius, individualizuotus motyvus, nurodydami sulaikyti asmenį arba pratęsti jo kalnimo laikotarpį. Tai apima rizikos veiksmų analizę, proporcingumo vertinimus ir aiškius paaiškinimus, kodėl alternatyvos kardomajam kalnimo (pvz., priežiūra, pareigos užsiregistruoti ar elektroninis stebėjimas) laikomos netinkamomis. Tokia pareiga pateikti individualizuotus motyvus didina skaidrumą ir sukuria griežtesnes apsaugos nuo perteklinio ar savavališko kardomojo kalnimo priemones.

- Geriausia praktika apima trumpų, neatnaujinamų kalinimo laikotarpių, kuriems reikalinga dažna teisminė peržiūra, taikymą. Automatiniai teismo posėdžiai neleidžia pratęsti kalinimo be priežiūros ir užtikrina, kad bylos eiga, rizika ir proporcingumas būtų vertinami nuolat. Kai kuriose sistemose pratęsti kalinimą turi leisti aukštesnieji teismai, taip užtikrinant papildomą tikrinimo lygmenį.
- Pažangios skaitmeninės sistemos, kuriomis stebimi procesiniai terminai, kalinimo terminai ir numatytos peržiūros, padeda užkirsti kelią neteisėtam kardomojo kalinimo pratęsimui. Automatiniai įspėjimai teisėjams ir prokurorams padeda laiku imtis veiksmų ir sumažinti administracinių klaidų skaičių. Šios sistemos yra ypač veiksmingos tais atvejais, kai nagrinėjama daug bylų.
- Kai kurios valstybės narės užtikrina, kad gynybos advokatai būtų skiriami automatiškai (o ne paprašius), neatsižvelgiant į įtariamąjo arba kaltinamojo finansinius išteklius, kai tik atimama to asmens laisvė. Taip užtikrinama, kad kaliniai galėtų greitai konsultuotis teisiniais klausimais per visą kardomojo kalinimo laikotarpį, pavyzdžiui, gynėjui dalyvaujant ankstyvuosiuose tyrimo veiksmuose ir veiksmingai atstovaujant kardomojo kalinimo posėdžiuose.
- Valstybės narės, turinčios labiau centralizuotą ETPO išdavimo ir vykdymo sistemą, ta priemone naudojasi dažniau. Taikydamos labiau centralizuotą požiūrį, jos gali kurti tinklus ir kaupti ekspertines žinias apie kardomųjų priemonių, kaip alternatyvos kardomajam kalinimui kitose valstybėse narėse, stebėsenos tvarką.

Kalbant apie **materialines sulaikymo sąlygas**, galima išskirti toliau pateikiamą geriausią praktiką.

- Kai kurios valstybės narės įdiegė IT grindžiamas sistemas, kuriomis stebimas užimtumo lygis ir automatiškai užkertamas kelias viršyti įstaigos pajėgumus. Šiomis priemonėmis leidžiama teisingai paskirstyti kalinius visose įstaigose ir sudaromos palankesnės sąlygos laikytis minimalių erdvės reikalavimų. Stebėjimas tikruoju laiku taip pat padeda administracijoms planuoti perkėlimus, kad būtų išvengta perpildymo.
- Naujesni kalėjimai, suprojektuoti numatant daugiau natūralios šviesos, geresnį vėdinimą ir aplinkos kontrolę, yra geriausi infrastruktūros plėtros pavyzdžiai. Tokiose įstaigose dažnu atveju naudojamos efektyviai energiją vartojančios sistemos, vienvietės kameros ir užtikrinamas geresnis prieinamumas kaliniams su negalia.
- Keliose valstybėse narėse darbuotojai yra mokomi dinamiškų saugumo metodų, pagal kuriuos akcentuojamas bendravimas, pasitikėjimo stiprinimas, konfliktų prevencija ir kasdienis bendravimas su kaliniais. Taikant šį metodą mažėja poreikis fiziškai suvaržyti ir izoliuoti kalinius bei didėja bendra sauga. Darbuotojų gebėjimus dar labiau stiprina specializuoti mokymo moduliai psichikos sveikatos, tarpkultūrinės komunikacijos ir traumomis grindžiamos priežiūros srityse.
- Kai kurios valstybės narės priėmimo metu iškart atlieka daugiadalykius medicininius patikrinimus, įskaitant psichologinius vertinimus, priklausomybės vertinimus ir infekcinių ligų tyrimus. Anksti nustatčius pažeidžiamumą galima imtis skubių intervencinių priemonių ir sumažinti sveikatos pablogėjimo riziką.
- Geros praktikos pavyzdžiai – specialūs psichikos sveikatos skyriai, kuriuose dirba psichiatrai, psichologai ir specializuoti slaugytojai. Šiuose skyriuose kaliniams, turintiems sudėtingų psichikos sveikatos poreikių, skiriama struktūrinė terapija, intervencinės priemonės krizės atveju, vaistų valdymas ir ilgalaikis gydymas. Tai padeda mažinti krizės ištiktų asmenų įkalinimą vienutėje ir gerina priežiūros tęstinumą.

- Kai kurios valstybės narės taiko visapusiškas smurto prevencijos sistemas, pagal kurias derinamas darbuotojų mokymas, žvalgybos informacijos rinkimas, tarpininkavimo sprendžiant konfliktus programos ir tikslinės intervencinės priemonės, skirtos didelei rizikai keliantiems asmenims. Tokios strategijos padeda sumažinti tiek kalinių tarpusavio smurtą, tiek smurtą tarp darbuotojų ir kalinių.
- Geriausia praktika apima centralizuotą, išsamų visų jėgos panaudojimo incidentų registravimą, privalomą sveikatos patikrinimą panaudojus jėgą ir nepriklausomą incidentų peržiūrą priežiūrą.
- Veiksmingomis kalinimo sistemomis užtikrinama, kad kiekvienas kalinys gautų individualų planą, kuriame būtų atsižvelgiama į švietimo, darbo, sveikatos poreikius, psichologinę paramą ir reintegracijos tikslus. Planai reguliariai peržiūrimi ir atnaujinami remiantis įvairių sričių specialistų grupių, įskaitant probacijos tarnybas, nuomone.
- Partnerystė su privačiomis įmonėmis ir darbo rinkos organizacijomis suteikia kaliniams profesinės kvalifikacijos ir realios darbo patirties. Šios galimybės labai pagerina įsidarbinimo perspektyvas po paleidimo į laisvę.
- Geriausia praktika – kontroliuojama prieiga prie skaitmeninių mokymosi priemonių, pavyzdžiui, planšetinių kompiuterių su ribota interneto prieiga, e. bibliotekų ar akredituotų internetinių kursų. Šiomis priemonėmis gerinamos kalinių, ypač vaikų ir jaunų suaugusiųjų, švietimo galimybės.
- Specializuotos lankymo patalpos, tėvystės programos ir ilgesni kalinių su mažais vaikais pasimatymai skatina šeimos stabilumą ir gerovę. Tokia praktika padeda palaikyti teigiamus santykius ir remti reintegraciją.
- Derinant asmeninius vizitus su vaizdo skambučiais, skaitmeninių pranešimų sistemomis ir stebimu naudojimu e. paštu, plečiamos bendravimo galimybės ir mažinama izoliacija, visų pirma kalinių iš atokių regionų arba asmenų, kuriems taikomi judumo apribojimai.
- Atskiri padaliniai arba pažeidžiamoms grupėms pritaikytos paramos paslaugos sukuria saugesnę aplinką ir užtikrina tikslines intervencines priemones. Pavyzdžiui, motinos ir vaiko skyriai, jaunimo skyriai, kuriuose teikiamos platesnio pobūdžio švietimo paslaugos, ir specialios patalpos vyresnio amžiaus kaliniams.
- Geriausia praktika, be kita ko, yra leisti nacionalinėms kalėjimų stebėsenos įstaigoms nevaržomai patekti į visas zonas, susisiekti su kaliniais ir susipažinti su įrašais, taip pat reguliarius patikrinimai iš anksto nepranešus.
- Kai kurios valstybės narės, atsižvelgdamos į patikrinimų rezultatus, reikalauja oficialių veiksmų planų ir institucionalizuoja tolesnių veiksmų mechanizmus pažangai įvertinti. Tai stiprina atskaitomybę ir skatina vykdyti reformas.

Tolesni veiksmai

Tolesni veiksmai – konsoliduoti pažangą, padarytą teisiniu lygmeniu, kartu panaikinant atotrūkį tarp standartų ir kasdienės tikrovės vietoje.

Kalbant apie **kardomąjį kalinimą**, nacionalinės teisinės sistemos apskritai atitinka reikalavimus, tačiau praktiškai kardomasis kalinimas ES tebėra taikomas pernelyg dažnai. Kardomojo kalinimo, kaip kraštutinės priemonės, principas turėtų būti taikomas nuosekliau. Sprendimuose, kuriais skiriamas kardomasis kalinimas, visada turėtų būti pateikiami individualizuoti motyvai, kad būtų užtikrintas proporcingumas, o alternatyvos kardomajam

kalinimui, įskaitant Europos teisminės priežiūros orderį (Pamatinis sprendimas 2009/829/TVR), turėtų būti taikomos sistemingiau.

Kalbant apie **materialines kalinimo sąlygas**, sprendžiant perpildymo problemą reikia ne tik investuoti į infrastruktūrą, bet ir vykdyti struktūrines bausmių skyrimo politikos reformas ir dažniau taikyti alternatyvias sankcijas. Sustiprinus sveikatos priežiūros paslaugų teikimą, visų pirma psichikos sveikatos, savižudybių prevencijos ir priklausomybės gydymo srityse, pagerės tiek kalinimo rezultatai, tiek reintegracijos perspektyvos po paleidimo į laisvę. Taip pat labai svarbu plėsti galimybes mokytis, gauti profesinį mokymą ir prasmingai dirbti, užtikrinant, kad kalinimu būtų remiama reabilitacija, o ne didinama pakartotinių nusikaltimų rizika.

Pažeidžiamų grupių apsaugos priemonės turi tapti nuoseklia praktika, taikant lyčiai atžvalgius režimus, užtikrinant vaikams pritaikytas patalpas, prieinamą infrastruktūrą ir specializuotas individualiems poreikiams pritaikytas paslaugas. Skundų teikimą, stebėseną ir ryšio su išoriniu pasauliu palaikymą palengvinančios skaitmeninės priemonės turėtų būti naudojamos plačiau, kad būtų padidintas prieinamumas ir skaidrumas.

Kalėjimų **stebėsenos mechanizmai** taip pat turi būti stiprinami suteikiant nepriklausomoms stebėsenos įstaigoms pakankamai išteklių ir įgalinant jas užtikrinti, kad jų rekomendacijos užtikrintų apčiuopiamus pokyčius.

Nustatant sisteminės problemas ir pabrėžiant geriausią praktiką, šia ataskaita prisidedama prie nuolatinių pastangų gerinti Rekomendacijos dėl kalinimo ir tarptautinių standartų laikymąsi. Jos tikslas – teikti informaciją politinėms diskusijoms ir stiprinti tarpusavio pasitikėjimo pagrindus. Užtikrinimas, kad kardomasis kalinimas būtų taikomas kaip krašutinė priemonė ir kad materialinėmis kalinimo sąlygomis būtų gerbiamas žmogaus orumas, yra ne tik asmens teisių klausimas, bet ir būtina sąlyga veiksmingam EAO veikimui ir apskritai teismo bendradarbiavimo ES patikimumui užtikrinti.

Todėl Komisija toliau gerins keitimąsi informacija apie kalinimo sąlygas ES valstybėse narėse. Šiuo tikslu ji, glaudžiai bendradarbiaudama su Europos Taryba, parengs **šalių informacijos suvestines**, kuriose bus išdėstyta kalinimo padėtis kiekvienoje valstybėje narėje.

Taip pat vyksta diskusijos dėl to, kaip ES kalėjimų stebėsenos įstaigos gali **panaudoti** šiai ataskaitai parengtą **klausimyną**, kad stebėsenos praktika visoje ES būtų nuoseklesnė.

Pirmenybė taip pat bus teikiama **mokymo veiklai**, susijusiai su Rekomendacijos įgyvendinimu. Šiame kontekste daroma nuoroda į 2025 m. Nacionalinių prevencijos mechanizmų vadovą dėl Rekomendacijos dėl kalinimo įgyvendinimo stebėsenos, parengtą pagal bendrą ES ir Europos Tarybos projektą <https://www.coe.int/en/web/implementation/european-npm-forum>.